

כתבי חוץ מסקרים את פריז עבור העיתונות הארץ-ישראלית: מבן-יהודה עד אורי קיסרי

עוזי אלידע

היישוב הישן, פתח את שעריו לפני בן-יהודה (פרלמן), ואפשר לו לכתוב החל מתחילת אוגוסט 1879, מדור קבוע שעסק בעיקר בחיים הפוליטיים והתקשורתיים של בירת צרפת.¹

אליעזר בן יהודה

הימים שבהם שהה בן-יהודה בפריז היו ימי ראשיתה של הרפובליקה השלישית, תקופה של זעזועים פוליטיים וחברתיים,

שמונה שנים לאחר דיכוי הקומונה הפריזאית. העיר נמצאה עדיין בתהליכי שיקום והממשל הרפובליקני השביר אוים דרך קבע בידי גורמים מלוכנים וקלריקלים מימין וגורמים אנרכיסטים משמאל. כאשר בן-יהודה הגיע לעיר החלה הרפובליקה להתייצב. המרסיז נקבע כהמנון לאומי ו-14 ביולי נקבע כחג לאומי ביולי 1880. שר החינוך, ז'ול פרי (Ferry), הפעיל רפורמות חינוך נרחבות להנהגת חוק חינוך חובה כשהוא נעזר בליאון גמבטה (Gambetta), יושב ראש בית הנבחרים.

ב-8 באוגוסט 1879 החל בן-יהודה לסקר את החיים הפוליטיים והתקשורתיים של פריז. הוא פרסם בממוצע כתבה אחת לשבועיים. הכתבות נשלחו בדואר-ים והגיעו ליעדן לאחר כעשרה ימים. בן-יהודה ראה בפריז את מרכז העצבים של המדינה והאימפריה הקולוניאלית שהייתה בתהליך התהוות. לב המערכת היו משרדי הממשלה ובניין הפרלמנט (פלה בורבון, Palais Bourbon), מול כיכר הקונקורד, שבו הרבה לבקר) ובניין הסנאט בארמון לוקסמבורג. לצדן פעלה מערכת העיתונות כשופטת, מבקרת ומייצגת את דעת הקהל. לכן עיקר כתבותיו הוקדשו לסיקור המערכת הפוליטית-תקשורתית. במהלך הסיקור הוא התגלה כתומך נלהב של החברה החילונית-רפובליקנית-קפיטליסטית-צרכנית ועיקר מאמריו הוקדשו לשאלה כיצד נלחמים ז'ול פרי, גמבטה וחבריהם באמצעות המוסדות הפוליטיים בפריז להנחיל מודל זה, כיצד הם מתמודדים עם יריביהם מימין, בעיקר,

פריז עוררה עניין עצום בעיתונות העברית הארץ-ישראלית מראשיתה, בעיקר בעיתונות החילונית שהטיפה להקמת חברה בורגנית המיוסדת על ערכים של ליברליזם כלכלי, חברת צריכה קפיטליסטית לצד חילון, אירופוצנטריזם ותרבות מערבית נהנתנית. ישראל דב פרומקין, עורך **חבצלת**, עיתון אורתודוקסי ירושלמי קטן, היה מראשוני העורכים בארץ ישראל שהעניק משקל רב לפריז, לאחר שאליעזר בן-יהודה היה כתבו בעיר וכתב טור שבועי לעיתונו. בהמשך דרכו הפך **חבצלת** לעיתון ריאקציונרי, שדחה את ערכי החילון וההשכלה, אולם בתקופה שבן-יהודה שימש כנציגו בפריז הייתה העיר סמל לעולם הקדמה. בן-יהודה עצמו, לאחר שעלה לארץ, הקים את עיתונו **הצבי** בו שימשה פריז לסמל החילון, עולם הידע והחוכמה, הטכנולוגיה המודרנית ומרכז הסחר והקפיטליזם.

בעת השלטון העות'מאני היה **הצבי**, תחילה כשבועון ואחר כך כיומון, העיתון המוביל שניסה להעביר מקסימום מידע על פריז בעזרת ז'נרים כרפורטז'ה, ריאיון עיתונאי, כרוניקה והפיליטון.

לאחר מלחמת העולם הראשונה תפס את מקומו עיתון חדש מבית בן-יהודה, **דאר היום**, של איתמר בן-אבי, בנו של בן-יהודה. גם עיתון זה העמיד את פריז במרכז הבמה, אף שעיתוני התקופה העתיקו את מרכז התעניינותם לערים כמו לונדון וניו יורק.

במאמר ייבחנו כמה דורות של כתבי חוץ בפריז בשירות העיתונות העברית הארץ-ישראלית, מאליעזר בן-יהודה בסוף שנות השבעים של המאה התשע-עשרה בעיתון **חבצלת** ועד אורי קיסרי שעבד בשנות העשרים והשלושים עבור **דבר** ו**דאר היום**, ובתחילת שנות החמישים עבור **מעריב**. נבחן את הדימויים השונים של העיר כפי שהוצגו בידי הכתבים העבריים לדורותיהם בפריז, וננתח איזה סוג של מודל נורמטיבי הועבר באמצעות השיח העיתונאי לקורא הארץ-ישראלי.

בן-יהודה מרווח לעיתון חבצלת על פריז: 1879-1880
אליעזר בן-יהודה בא לפריז מרוסיה כדי ללמוד רפואה בשנת 1878. במהלך שהותו יצר קשר עם ישראל דב פרומקין, עורך **החבצלת** הירושלמי. עיתון אורתודוקסי קטן זה, שנוסד ב-1863 ושירת את

בתחילת 1880 הוא דיווח על אירועים בפרזיז כמו חזרת גולי הקומונה הפריזאית לעיר, והתגייסות העיר לצד ענייה לאור מצבם של העניים בחורף הקשה של שנת 1879-1880. במסגרת התגייסות זו ציין בן־יהודה את יהודי פרזיז שהקימו בית תמחוי וסיפקו ביגוד חם ומזון כשר ליהודים וללא־יהודים.¹⁰ בתחילת שנות השמונים ניכר מכתבותיו שיהודי פרזיז השתלבו היטב בחברה הפריזאית. הוא עדיין לא חזה עלייה של גל אנטישמי, אבל החליט לעלות לארץ ולהשתקע בירושלים.

אברהם לודויפול מדווח על משפט דרייפוס: 1897-1898

בסוף 1881 עזב בן־יהודה את לימודיו ועלה לארץ עם אשתו הראשונה דבורה. הוא התיישב בירושלים ולאחר תקופה שבה עבד בעיתון החבצלת הקים ב־1884 את עיתון הצבי שהופנה לבני היישוב החדש תושבי מושבות העלייה הראשונה והפרברים החדשים בערים הגדולות.¹¹ בעוד החבצלת מיעט לסקר את פרזיז לאחר עזיבתו של בן־יהודה, עיתונו של בן־יהודה, הצבי, הפך את פרזיז למושא סיקור מרכזי והעסיק עד לסגירתו, בסוף 1914, כמה כתבים שפיארו

אברהם לודויפול

והאדירו את עיר האורות בעיני הקורא הארץ־ישראלי. הצבי היה לעיתון המקדם אידיאולוגיה חילונית, ליברלית, צרכנית. במידה רבה גילמה פרזיז ערכים אלה ולכן הרבה העיתון לסקר את העיר שהפכה במהרה מעל דפיו למודל לחיקוי, אבל גם למרכז הספקטקל המלודרמטי, מקום שבו מתרחשות דרמות גדולות מהחיים.

מכיוון שהקהל הארץ־ישראלי ראה בפרזיז את בירת העולם, העניק לה בן־יהודה עדיפות ברורה על פני סיקור ערים אחרות בעולם, מה גם שהעיר הפכה למוקד עניין עצום על רקע פרשת דרייפוס. העיתון סיקר את הפרשה מראשיתה.¹² בניגוד לעיתון הצפירה בוורשה, שהטיל ספק בחפותו של דרייפוס, קיבל הצבי את עמדת עיתון המליץ מסנט־פטרבורג שדרייפוס חף מפשע, כפי שמציין גרעון קוץ במחקרו על ראשית הסיקור של פרשת דרייפוס.¹³ בשלב הראשון של משפט דרייפוס, בן־יהודה דל האמצעים עדיין לא נעזר בכתב בפרזיז אלא השתמש בקטעי עיתונים וטלגרמות שהגיעו בדואר־ים. באמצעותם הוא הרכיב בעצמו מירושלים את סיפור משפטו של דרייפוס, הרשעתו ושליחתו למאסר עולם באי השדים.¹⁴

אולם לאחר שנטען ב־1897 שדרייפוס חף מפשע והפרשה התעוררה מחדש, שינה בן־יהודה את אסטרטגיית הדיווח. עתה ביקש לספק לקוראיו מידע עשיר יותר שנאסף באופן ישיר ונכתב בגוף ראשון בידי כתב מטעמו בפרזיז. הוא פנה לאברהם לודויפול, עיתונאי יהודי שפעל באודסה ואחר כך בפרזיז ככתב עיתון המליץ. הוא כתב לעיתון טור קבוע בשם "מכתבים מפרזיז" ובו סיקר את חיי היום־יום בעיר.¹⁵ אחת הכתבות הראשונות ששלח לודויפול להצבי לא עסקה בפרשת דרייפוס אלא תיארה את חיי היום־יום בעיר כשהתפתחה

וכיצד מגיבה העיתונות הפריזאית לגוניה למאבק זה לייצובה של הרפובליקה החילונית בורגנית.

בן־יהודה תיאר את פרזיז ככמה פוליטית רוויית תככים ואלומות שבה פועלים תומכים ומתנגדים לרפובליקה. באחת מכתבותיו הוא תיאר את פעילות הישועים ותומכיהם נגד רפורמת החינוך של ז'ול פרי.² בכתבה אחרת סיפר כיצד ניצלו המלוכנים את הלווייתו של בנו של נפוליאון השלישי שנהרג בידי בני זולו בדרום אפריקה, כדי להטיף כנגד הרפובליקה.³

בן־יהודה עקב מקרוב אחר השימוש של אויבי הרפובליקה ותומכיה בעיתונות. בסוף ספטמבר 1879 הוא סיפר לקוראיו על קריקטורה המדמה את הרפובליקה לנערה הטובעת בים שהמלוכנים, הישועים והאנרכיסטים רוצים להטביעה, ומראה את גמבטה קופץ לים להצילה.⁴ הכתבות מפרזיז תיארו את המאבק ההרואי של תומכי תנועת ההשכלה, החילון והדמוקרטיה נגד הקלריקליזם, המלוכה, והאנטי־דמוקרטיה. זהו מאבק למען השכלה לכול ונגד הבורות. כך הוא הדגיש ש־4 בספטמבר הוא יום זיכרון לרפובליקנים שכן בתאריך זה, ב־1870, הוקמה הרפובליקה.⁵

במהלך שהייתו בפרזיז התפתח עולם העיתונות ותפוצתו גדלה ובכית הנבחרים נערכה חקיקה בנושא חופש העיתונות, שהביאה בקיץ 1881 ליצירת אחד החוקים המתקדמים ביותר בעולם.⁶ גרעון קוץ מציין שמודל העיתונות הצרפתית המנהלת פולמוס חופשי במרחב הציבורי הפריזאי היה נר לרגלי בן־יהודה ובנו איתמר בן־אבי בפעילותם התקשורתית.⁷ מודל עיתונות חופשית זו היה חלק מרכזי מתמונת החברה הרצויה שהתגלמה בעיני בן־יהודה בעיר פרזיז. באותה תקופה התפתח בצרפת סוג עיתונות חדש, עיתונות ההמון, שהשתמשה בסגנון כתיבה סיפורי פופולרי, בכותרות גדולות והדגישה אירועי סקנדל, פשע ואסונות. עיתונות ההמון הייתה לחלק בלתי נפרד מהנוף הפריזאי ובן־יהודה הקדיש חלק מכתבותיו לתיאור עיתונות זו, מקורותיה, כוחה והשפעתה. הוא ציין שבזמן חופשת הפרלמנט ממציאיה עיתונות ההמון הפריזאית חדשות מפליאות וסיפורי פשע סנסציוניים. "אם הידיעות המפליאות נועדו להפיג את שעמום הקוראים, הרי הידיעות הפליליות נועדו לחשוף את חולייה של החברה, את גויית החברה, כי מכף רגל עד ראש אין בה מתום". מעבר לחזות הנוצצת של העיר מסתתרים כחש ורצה, גנבה ואונס. תפקידה של העיתונות, כתב בן־יהודה בגיליון 17 באוקטובר 1879, הוא לאפשר לקורא "להציץ תחת לבושי מכלול אשר תלבש החברה לכסות ערותה".⁸

פרזיז הייתה אומנם עיר האורות, מקום שבו התעצבה בהדרגה חברה חילונית, בורגנית ורפובליקנית השעונה על רעיונות של קדמה טכנולוגית ומדעית, אבל היא הייתה חשופה לכוחות הרס פוליטיים, ולכוחות פשע ושחיתות. מכאן נבע תפקידה של התקשורת לשמש כרשות רביעית, כגורם מפקח ומבקר. מכאן הצורך בעיתונות חוקרת השעונה על חופש עיתונות. באמצעותו יכולה הייתה העיתונות בכלל, ועיתונות ההמון בפרט, להציג את העיר הבורגנית כשקופה בעיני תושביה וכתוצאה מכך לאפשר לתושביה להמשיך לנהל אורח חיים דמוקרטי.⁹

נכתבו בסגנון דרמטי והציגו את מאבק "בני האור", תומכי דרייפוס וזולא, ב"בני החושך", השופטים העוינים והגורמים האנטי-דרייפוסים והאנטישמים.¹⁹

כתבותיו של לודויפול נשלחו בדואר-ים אטי והגיעו ליעדן רק כעבור עשרה ימים. לפיכך החליטו עורכי הצבי באמצע מארס 1898 לחתום על הסכם עם סוכנות הידיעות העות'מאנית, "אג'נס נסיונל" (Agence Nationale), להספקת ידיעות באמצעות קו הטלגרף קונסטנטינופול-ירושלים. ב-18 במארס 1898 בישר העיתון לקוראיו שמעתה החדשות "תבאנה לנו ישר על כנפי החשמל ולמחרת יקראו קוראינו היקרים את העניינים שנעשו אתמול בכל העולם. קוראי 'הצבי' יהיו מעתה חיים של בה בשעה עם כל העולם כולו". המערכת ציינה שפער זמן של כמה ימים בין פריז לירושלים היום הוא בלתי נסבל, כי

חמישה, ששה ימים בזמננו, בימי שלטון החשמל בעולם, ריבוננו של עולם, כמה זה הרבה! כמה נורא הרגש הזה! כי אולי בשעה שאנו קוראים על שלום כללי בעולם, כבר נשקה אש המלחמה [...] או בשעה שאנו קוראים כי אמיל זולא עומד וקורא לפני השופטים את דבריו הנפלאים, כבר נחתך עליו הדין להיאסר כאחד הנבלים בבית האסורים. ובשעה שנקרא שנכנס לבור הסוהר, כבר אולי הוצא דרייפוס מקברו וכבר שב לתחיה וכבר יצא משפטו לאור!²⁰

בעקבות ההסכם צומצם פער הזמן שבין מועד התרחשות האירוע לזמן הדיווח עליו ליום-יומיים, אך מהירות פרסום הידיעות הייתה תלויה בשרירות לבם של פקדי הדואר התורכי ובתנאי מזג האוויר, שכן ככל הטלגרף נקרע לעיתים קרובות ולפיכך הגיעו הידיעות הטלגרפיות באיחור של כמה ימים.

ב-6 באפריל 1898 דיווח הצבי שבית הדין הגבוה לערעורים ביטל יומיים קודם לכן את החלטת ההרשעה של זולא שהתקבלה בסוף פברואר. מידע מהיר זה אפשר לכך-יהודה לפרסם באתו גיליון מאמר מלא שמחה ואופטימיות שכותרתו "ניצחון האור". המהפכה הטלגרפית השפיעה על דיווחי פרשת דרייפוס-זולא רק לזמן קצר, שכן כבר בקיץ 1898 נפסק השירות בשל אילוצים תקציביים.

לודויפול עצמו המשיך לדווח מפריז להצבי גם לאחר סיום פרשת דרייפוס, אבל באופן אקראי. כך לאחר הקמתה מחדש של הקומדי פרנסו, תיאטרון של מולייר שעלה באש במארס 1900, שלח לודויפול בינואר 1901 כתבה ארוכה לעיתון על התיאטרון ואיכותו וציין את מספר היהודים הרב המשחקים בתיאטרון.²¹

אשר אוסוביצקי מתאר את פריז המלודרמטית:

1897–1899

לצדו של לודויפול פעל בפריז כתב נוסף של העיתון ששיגר באופן סדיר כתבות על חיי היום-יום של העיר. היה זה אשר אוסוביצקי, סטודנט לרפואה שהגיע לפריז מארץ ישראל. הוא שלח להצבי בשנים 1898–1897 כתבות צבעוניות, כתובות באופן דרמטי ומלא חיים על העיר פריז ומורכבות בהם ניכרת השפעה מסגנון הכתיבה של לודויפול. כך ניסה אוסוביצקי לנהל דיאלוג עם קוראיו ב-12 בפברואר 1897:

בפעם הראשונה אנוכי עומד לפני קוראי הצבי בארץ החביבה עליו [...] ואני שואל לנפשי על מה אדבר להם, מה יעניין אותם ומה ימצאו חפץ מהחיים פה. מי לא יודע כי המעשים והמאורעות והרושם שעושים על הנפש הדופים

מחדש פרשת דרייפוס. הכתבה, "שיחות יושב פריז", פורסמה באמצע נובמבר 1897. הימים הם כבר תחילת ימי הראינוע, ולודויפול ניסה להעביר תמונה "סינמטוגרפית" של העיר כשהוא ממקם את התמונה ב"בולברדים" הגדולים מנקודת מבטו של אדם שיושב באחד מבתי הקפה הגדולים וצופה בחיים הזורמים לפניו. הסצינה ממוקמת בלב ליבה של העיר, בבולבר הקפוצינים בסמוך לבניין האופרה ובנייני התיאטרות הגדולים. השעה היא חצות והוא מתאר את הקהל הרב היוצא מהצגות התיאטרון. הרחוב מואר משני צדדיו באור חשמל ושוטרים עומדים ומכוונים את התנועה. לודויפול מתאר את ההמון המצטופף על המדרכות ובתי הקפה ואת יושבי בתי הקפה, הצופים בהמון. בסמוך לבית הקפה נעצרת כרכרה שממנה יוצא זוג יפה לבוש בהידור, נכנס למסעדה ומבקש מהרכב לחכות לו. לפנייהם עוברת אישה ענייה שלא אכלה כבר שעות. הזוג נכנס לארוחת לילה בעוד לה אין סיכוי לאכול. בסמוך לבית הקפה עוברים מוכרי העיתונים ומכריזים בקולי קולות על כותרות עיתוני הערב הנמכרים בחמש פרוטות. חלקם מוכרים את עיתון ההמון הז'ורנל (Le Journal). הם מכריזים על גיליון מיוחד שמפרסם סיפור חדש בהמשכים, פרי עטו של אמיל זולא. לודויפול מספר לקוראיו שמאז החל הז'ורנל לצאת (ב-1894) גדלה תפוצתו לחצי מיליון עותקים ליום, בזכות מדיניות הסיפורים בהמשכים (רומן-פיליטון) שלו.¹⁶

אמיל זולא היה עדיין גיבור העיתונות הפופולרית בסוף 1897, אבל באותם ימים הוא החל לפרסם בעיתון הפיגרו (Le Figaro) ואחר כך בעיתונו של ז'ורז' קלמנסו, ל'אורור (L'Aurore), מאמרי תמיכה בדרייפוס ומאמרי גינוי למאשימו. בסוף ינואר 1898 פרסם הצבי כתבה ארוכה של לודויפול שדיווחה בצורה ציורית על זיכויו השערורייתי של הבוגד האמיתי אסטרזהזי בבית משפט צבאי בפריז, ועל תגובתו הזועמת של אמיל זולא לזיכוי זה: פרסום מאמרו "אני מאשים" (J'accuse) בעיתונו של ז'ורז' קלמנסו, מאמר שפנה לנשיא צרפת, פליקס פור (Faure), ותקף את אנשי הצבא. לודויפול סיים את מאמרו בדברי תודה לזולא על אומץ לבו ועל יושרו, והביע את ביטחונו ששמו יירשם באותיות זהב בספר דברי הימים של צרפת ושל העם היהודי.¹⁷

מאמר זה של לודויפול, כמו המאמרים הבאים שפרסם בין ינואר לאפריל 1898, לא נדפסו במהדורה הרגילה של הצבי אלא כתוספת שנמכרה בנפרד בחצוצת ירושלים ויפו, וצורפה חנים למנויי העיתון. כך הוסיף לעצמו העיתון מספר רב של קוראים אקראיים שקנו את התוספת שהשתרעה על פני שני עמודים.

העניין הציבורי בפרשה גבר בעקבות החלטת השלטונות בצרפת להעמיד לדין את זולא על פגיעה בכבוד הצבא הצרפתי ובראשיו. מכאן ואילך החל לודויפול לשלוח להצבי כתבות ארוכות על משפטו של זולא שנפתח בתחילת פברואר 1898, ועל תגובתם של הפריזאים למשפט. בכתבה שפורסמה ב-18 בפברואר הוא תיאר את כניסתו של זולא לאולם המשפט, מלווה בעורך דינו ובעורך עיתונו קלמנסו. הוא תיאר את התרגשות הקהל, את נאום הסנגוריה וחקירת העדים, בן היתר את חקירת אשתו של דרייפוס שהעידה בהתרגשות לטובת זולא.¹⁸ גם הכתבות הבאות, שהתפרשו על שני עמודי עיתון במוצאי,

פריז ה' אדר"ש

בהחגיגה הזאת ככל אשר לאל ידה. עתה היא שעת הכשר להתגבר לפיכך כרבים סחורתו, להמשיך – שירתו, להרוקח – תרופה חדשה לנזלת, וכדומה.

ורחבות פריז ישירות מרוב אדם; זקנים, נשים וטף ששים ושמים, וקרבה חפשית שוררת בקרב כההמין. איש איש ובידיו בלי משחית, הם יזקים בלאים פסות ניר קשית וכעלות גונים שונים, והוא משתעשע בזה לזרקן בסני עובר ושב, אם איש ואם אשה, אם נקלה ואם נכבד ונשוא, ותנאי הותנה למפיעשקא תהיינה קפדות ותדעומות, ואם השכן או השכנה פתח ברגע זה את פיו לדבר, הרי הוא, או היא, זוכה בחקקי. ואין חוששים לא להפנים ולא להעניש; האפקות הזקנות מקבכות את השלח מנות המשונה הזה ברצון, והעכמות היפות צוחקות בהצחקו היתר נחמד שניהן. המשחק הזה, הנראה לתכלית הסבלות האנושית, משעשע מליון בני אדם, איש כיניהם יש בוראי גם אנשים נבונים. ברור הדבר, כי מה שנחשב לא כן כן חכמה, אם לא ממשות נמורה באיש אחד, מקבל צורה נאה וחשיבות, אם המון גדול הוא העישה זה.

ובתוך כל ישעשועי ההמון מודיעים העיתונים, כי ארתון, זה ארתון אשר קנה כל כך שם כמעשי פנמה, ובידו כן כן, סודות אשר מפניהם הלים ורוננים רבים, מהגדולים, החכימ סוף סוף לדבר, ולגלות הסודות, לנקב בשמות אותם מורשי העם אשר עזרו לו לא בגלל ידידות בכבר. בוראי, הרבה טיפ ורפיש ינתן ממנו על אנשים חשובים, אפס, המעשים האלה כבר אכרו, חרושים, וחנם כעני עם פריש, והם נדמים להם כמו קול מהקבר. שנה אחת לספיו – האין זאת מאה שנה?

ועם כל זה, יגדה נא מחזר אחד החכמים איזה תירדק חדש, איזה בציל מיוחד, והאת פריז, הנתונה כלה כנראה לשמחה וששון, לא תעמק: לא תתענין כי אם כהחכם הזה ובהחידק שלו.

חיים יפים אלה החיים הנוהמים ומתחלפים ומתחדשים תמיד, אלה חיי פריז.

אשר אסוביצקי.
תלמיד חכמת הרפואה.

הנפתולים בין יון ותוגרמה כנגד האי ברית הסכו פה התעוררות עצומה בקרב כל העם. עתונים אשר מקדם לא שם איש אליהם לבו, נמכרים עתה לאלפים ורככות, כהיותם מלאים כרוזים נפלאים: "קריאת מלחמה!" המלך עד הגבול! התראת הממלכות! סבת השתיקה! ולא כרי מנור יחמף לו כן איש את העתון, בתאבון תרוצנה עיניו בין השורות, והנה – לא דכים ולא יער, וכך המגור היה חנם. "קריאת המלחמה" היא רק השערה פחות או יותר קיימת אל האמת של העתון בעצמו, וסבת השתיקה מכאן לנו "דפלומט" חשוב, החפץ בעלום שמו ושבאמת אנלי לא היה ונא נכרא ואיננו אלא אחד "המודיעים" אשר שמו נא נתפרסם ביתר.

וכמו תמיד, וכמו שנהא ויאה להיות, בני הנעורים הם שהתעוררו ביתר, וכמשך ימים אחרים היה כל חללו של Quartier Latin (השכונה ששם גרים רוב תלמידי מרדשי החכמה) מצא רוח קרב ומלחמה. מלחמה בשלום, דם לא נשפך, לכל היתר קבלו אחרים מהם כעת הקרב איזה שרישות בפניהם, אך המחזה היה בכל זאת יפה. אלף וחמש מאות איש תלמידי חכמים הסיוו את דעתם ימים אחרים פכל "עניניהם" הרגילים, ולא חשבו ולא עסקו אלא כהילינים, ויעברו בסך דרך הוצות העיר הגדולה למען הראות להממשלה רגשי בני הנעורים לטיבת היונים. וככל ההמון הרב הזה היה לב אחד ונפש אחת, ובעכרם בהיצות שרו ישרי מלחמה, הריעו תרועות התלהבות, ולשוא היה איש מחפש ברגעים האלה ביניהם את הלצנות, הנבלג' הפריזי, השורר כל כך בתקף בקרב בני הנעורים הצרפתים.

ואולם, פריז אינה מתרת לעולם על הצורך המבטי שכה לשעשועים. צריך כי העם ישתעשע – זה כלל גדול פה, וכמשך שלשה ימים השתעשע המון עם פריז כטיולי השור הששן" le Boef Gras, כמרכבות מקשמות בקשומים מקשומים מתחלפים, אם לא תמיד נאים. תפים וחצוצרות וכל כלי נגינה מכים לפני מרכבת הכבוד, וההכרזה מסחרית, רקלם בלעז, – זאת המלה האחרונה של ההשכלה – משתמשת

הצבי, 26 במארס 1897. אוסוביצקי מדווח מפריז על הקרנבל

בסוף מארס 1897 סיפר אוסוביצקי לקוראים על העניין הרב שמגלה דעת הקהל הפריזאית בסכסוך שבין יוון לתורכיה על כרתים. העיתונים נמכרו באלפים בגלל כותרות ענק, קריאות מלחמה, "המלך כל הגבול, התראת הממלכות, מכת השתיקה". הכתב תיאר כיצד הקהל מסתער על העיתונים. "ולא בלי מנוד יחטוף לו כל איש את העיתון. בתיאבון תרוצנה עיניו בין השורות. והנה לא דובים ולא יער. והנה

ואצים פה, והדבר אשר עסק בו כל עם פריז תמול בהתלהבות והתפעלות. ותאוות נפש יהיה למחר דבר אשר אין לו לעם הזה עוד חפץ בו ולא ישעה בו עוד ועוד. בעיר האורה הזאת יש דברי הבל רבים אשר ישעו בהם כל הקהל.

הוא בחר לבסוף לספר על פלוני ד"ר גרנייה, חבר פרלמנט המתלבש בבגדי מוסלמי ומתפלל כמוסלמי כדי למשוך תשומת לב ואכן זוכה למחאיות כפיים.²²

יותר כיצד יצא סלושץ יום-יום מביתו עם חבילת ניירותיו, התיישב בבית הקפה הקבוע שלו בקרבת הסן, שם ישב שעות רבות ליד שולחן עגול בפינה, לפניו כוס קפה בחלב ועוגייה קטנה והוא שתה וקרא, סידר את פתקאותיו וכתב. כאן הוא כתב את כתביו המדעיים וגם את כתבותיו לעיתונים שונים.²⁷ לאחר בואו לפריז נענה סלושץ לבקשתו של אליעזר בן-יהודה והיה לכתב הצבי בעיר. אבל לא תמיד חתם בשמו המלא על כתבותיו, אלא בראשי תיבות.

נחום סלושץ

הסקופ העיתונאי הראשון של סלושץ ככתב הצבי היה השגת ריאיון בלעדי עם אמיל זולא. הסופר החשוב היה כבר דמות נערצת בציבור היהודי בשל מעורבותו הפולמוסית רבת העוצמה לטובת דרייפוס. כאמור, גם עיתון הצבי תרם למיתולוגיזציה של זולא בקרב הציבור הארץ-ישראלי באמצעות דיווחיו של לודויפול. בעקבות זאת כתב סלושץ ביוגרפיה קצרה על זולא שפרסם ב-1899 בהוצאת תושיה בוורשה, בסדרה הביבליוטקה הגדולה שבעריכתו של בן אביגדור.²⁸ סלושץ ניצל את פרסום הספר, יצר קשר עם זולא וביקש להגיש לו את הספר ובאותה הזדמנות להתקבל לריאיון עיתונאי עבור עיתון הצבי. סלושץ תיאר כיצד הגיע לארמונו של זולא ברובע אירופה שלייד תחנת הרכבת סן לזר בגדה הימנית, ברח' בריסל.²⁹ הוא סיפר שמשרת גבה קומה העלה אותו לקומה העליונה. בזמן ההמתנה התבונן סלושץ סביבו ותיאר לקוראים הסקרנים את המרחב הביתי, האינטימי, של הסופר הידוע. הוא תיאר קומה תחתונה עם חצר פנימית ובה פסלים רבים, וחדר המתנה עמוס ציורים. המשרת הוביל את סלושץ מחדר ההמתנה לחדר נוסף מלא חפצים וכלים שונים ומשונים, עציצים, מראות, פסלים, שולחן עבודה, מרבדים מצויירים וארון זכוכית גדול. היה זה חדר האוספים (Cabinet de curiosités) של זולא, שתועד בין היתר בידי חבריו הציירים האימפרסיוניסטים. בעוד סלושץ מתבונן סביבו, נכנס זולא לחדר ובירך לשלום את המראיין.

לאחר שמיקם את הריאיון במרחב, פנה סלושץ לתאר את פני המראיין ואפילו את צליל קולו. הוא ציין שזולא נראה במציאות זקן הרבה יותר מאשר בתמונות: "התבוננתי בו ואראה כי הוא זקן עוד יותר ממה שתמונתו מתארת אותו, ובכלל נשקף מעיניו ופניו עייפות רבה. מראהו בכלל איננו מצויין. רק קמטי פניו הבולטים והעמוקים והעצבת המיוחדת הנשקפת ממנו, עצבת מיוחדת במינה אשר לא תשכח עוד, מציניים אותו מאוד." גם צליל קולו לא נשמע טוב. הוא החל לדבר, "והנה גם צלילי קולו הנפסק קצת, הם כמעט בלי צבע."³⁰ השיחה עצמה עסקה בעתיד הצינונות וארץ ישראל. זולא התגלה כסקרן מאוד. הוא הרבה לשאול שאלות יותר מאשר לענות עליהן. הוא התעניין בהוצאת תושיה, שהוציאה לאור ביוגרפיה שלו בעברית, גילה עניין רב במתרחש בפלשתינה, אבל לא הביע תמיכה בתנועה הציונית, אלא סבר שהעם היהודי צריך להמשיך לחיות את חייו כחלק מהעמים האירופיים ולא כישות ריבונית לאומית עצמאית. זולא וסלושץ התווכחו על כך וזולא הזמין אותו לריאיון שני. ריאיון זה התקיים

כל המנוד היה לחינם. קריאת המלחמה היא רק השערה פחות או יותר קרובה אל האמת.²³ הימים הם ימי קרנבל ואוסוביצקי מספק לקורא הארץ-ישראלי תמונה מרתקת של נפלאות הקרנבל בפריז. את הבמה תפסו אלפי סטודנטים ברובע הלטיני, שמנצלים את אוירת הקרנבל להתקהל ולארגן תהלוכות, לשיר ולהתבדח. פריז לא מוותרת על השעשועים. בשלושת ימי הקרנבל השתעשעו המון בפריזאי בתהלוכות השור השמן, boef gras, מרכבות מקושטות, תופים, חצוצרות עם פרסומות מסחריות עליהם. "וההכרזה המסחרית, רקלם בלעז, זאת המילה האחרונה של ההשכלה, משתמשת בחגיגה הזאת בכל אשר לאל ידה, עתה היא שעת הכושר לפרסם רבבים סחורות, למשוור שירתו, לרוקח – תרופה חדשה לנזלת וכדומה". הוא תיאר עוד את רחובות פריז מלאים המון אדם, מיליון איש משתעשעים בזריקת פיסות נייר אחד על השני, בשירה ובריקודים ובשתייה. "חיים יפים אלה, החיים הלוהטים ומתחלפים ומתחדשים תמיד, אלה חיי פריז."²⁴ אוסוביצקי יצא מהרחובות ונכנס לסלונים ולמוזיאונים. הוא דיווח לקורא על תערוכות האומנות האחרונות והסביר את ההבדל בין הציור הקלאסי, "המצוייר בצבעים בהירים וזכים, והאור המאיר אותם הוא מבהיק, משמח עיניים ומחמם לב",²⁵ ובין הציירים האימפרסיוניסטים המעדיפים צבעים כהים, "ההציור שלהם מבטא העדר אידאל ורגש גועל נפש מהחיים". הוא מתמלא תוגה למראה הציור האימפרסיוניסטי. תוגה זו מכינה את הקרקע לסיפור על האירוע המזועזע שהתרחש כמה ימים קודם לכן בבזר דה לה שריטה (Bazar de la Charité) בפריז, שם התכנסה סולתה ושמנה של פריז לאירוע פילנתרופי שנגמר בשריפה ובאסון נורא. ולמעלה ממאה איש נשרפו חיים ובהם אחותה של מלכת אוסטריה. הכתב המזועזע מסיים את הכתבה במילים "הוי אסון נורא, ארוך."²⁶

אוסוביצקי, כמו לודויפול, שרטט לפני הקורא עיר שנעה במסלול סיפורי מלודרמטי כשחיה מתנהלים בין אירועים של שמחה גדולה לקטסטרופות ואימה. מוסר ההשכל מן הדיווחים של לודויפול ושל אוסוביצקי היה שפריז היא עיר מורכבת ומסוכנת. מחד גיסא היא מודל לעיר נאורה המציגה את הישגי תנועת ההשכלה בתחומי הטכנולוגיה, הארכיטקטורה, התרבות והמדע, מצד שני העיר הזאת מציגה שפל חסר תקדים מבחינת שנאת ה"אחר", התפתחות הגזענות, לצד עליית הפשע וסיפורי האסון. אומנם אוסוביצקי ניסה לטעון שהאסון לא מבדיל בין עשיר לעני, אולם כפי שציין כבר לודויפול בכתבה הראשונה שלו, את הפער שבין הרעבים לשבעים בעיר האורות אי-אפשר להסתיר.

נחום סלושץ מראיין את אמיל זולא ומסקר את פתיחת התערוכה העולמית ב-1900

אוסוביצקי נעלם לקראת שנת 1900 ואת מקומו תפס המלומד היהודי נחום סלושץ שהגיע לעיר בשנת 1899. בניגוד לאוסוביצקי, שהגיע לפריז מארץ ישראל ללמוד חקלאות, סלושץ נולד בפברברי וילנה שבליטא והתחנך באודסה ובשוויץ, שם למד ספרות צרפתית קלאסית. לפריז בא כדי ללמוד לשונות שמיות ומאוחר יותר כתב דוקטורט בסורבון. הוא התגורר שנים רבות ברובע הלטיני וחמדה בן-יהודה, אשתו השנייה של אליעזר בן-יהודה, תיארה שנים רבות מאוחר

מכתבים מפריז.

התערוכה הגדולה.

בעידן בטובעים תפתח התערוכה הגדולה בפריז, חג מנרל המאה, סאת המדע והמדתה יפתח המעם בראשון לחג חיותני; ואננס גם חג המתיחה הזה חג המשי הוא.

הזורה של ולריק רוסה, אשר רבים קמו עליה מיום קחתו את רסן הממשלה בידו ועד היום, החזיק מעמד עד כה וכרוד כי היא ותפתח את התערוכה כשם צרפת הנאורה, צרפת והחפשיית.

והיא מתנוססת כבר ככולה בהדרה, ותערוכה הגדולה, וצוחקת על כל דברי נביאי השוקר והחשך אשר אמרו קהקרוי את ישרה ולהשפיל את נאונה.

היא משתדקת כבר לארך שני עברי המינה, עיר סלאות נשנבה בתוך קרית המשיש חבבית סריו. היא קיסטת כבר את העין כצבעי בניניה, היכליה, כמותיה, אוימיה הרבים העששים, טענה ערות לנאון רוח צרפת אשר "שרה במשך מאה שנה אל אויבים מביט ופחוף יוכל... שטח התערוכה הוא רב פאר המעם.

וגו הקטר לשני עברי הנה, וכל השטח הזה טלא בנינים ופרדסים עד אסם מקום.

הנה שערי הנציון הגדול בכל שערי התערוכה, ומאחריו שדרות עצי שרה אכישא. הלאה לארך הנה שני היכלי דאמנית היפית הגשנבים, ומעבר לנישר החדש והנהדר, הוא נשר מהבסנר השלישי, מעד שטאר, נשקף רחב האינולגרים ובו היכלי תעשיית צרפת הלאומית, ביניהם שפיריים ואפרניים ומענית בנייים בתבנית הבתים היתר מעינים ככה ארץ צרפת. בכבר הזה יאספו יחד המידות צופת ופרי עבודתה בכל הדורות.

והנה, כרכת החמים (Bassin de Fêtes). בעברו השטאלי אפרני עם ונס האיעיים בקיבם פרי תעשיית וחמודות ככ הארצות הנאורות, גם מקום תודלקה לא נפקד בו. רחוב העשים יפרא לצבור הבנינים הנחמרים האכה המשיחיים כארך הנה. ומעבר לנהר הופיני היכל הקינגרסים אשר בו האספנה במשך ימי התערוכה יתר סמאה מסירת של חכמים ורשיים ומישים טבל קצות טבל. והנה היכלי זבובית נדונים האיעיים את כפתי ארץ וארץ ופיות נהימה. התערוכה ענינה, והנה קבוצת בתי סמאה ומרוח רבים ושינים: זהו

מקום ועד לכך החרשים והאננים אשר יאספו בפריז, מקום עתיד קשיד ולשטחה ולמשיחה... ושם הלאה קצו התגלה פריז העתיקה, פריז של ימי הבינים, אשר נבנתה מחדש בשלל זבועיה ואי סדרות למען תת משיג פחיי הקטר, ומגבר מעבר השטאל היכלי הצבא לים ולבישה דוטים למצודה עתיקה.

והנה גם היכל המרוקרויו הגדול ומסביב לו בתוך ששעת ננים אפרני הארצות הרחוקות וזבנית חים שש עמי ארסה, מהודו ועד פונסול וסביב.

כל אלה בנינים נחמדים בשלל צבעיהם אשר יראו כמראת החשטל ביום קיץ בהוד ויקחו שכי את עיני כל הצופת!... והנה יתבלה הענקי העיסל, זה המנרל המושל בתוך שרה טרם הגדול. במקום הזה נבנתה עיר שלמה שיש מעטנים ושישועים. במקום הזה יקבצו סלאי דור ודור אשר יצו האדם לשחק בהם, כל מיני דאופל, היקע מתנועע, כרוד הארץ עצום מתנועע ככה החשמה, גשר מתופך, היכל הגאות, מוזיק הישטל ועוד המודות רבות אשר את תאורם תשכחי בכשים נחו.

כך אלה הם פרחי החיים, המסתקים את סיוותיהם. והנה היכלי העבודה והמדע, פה יחסנו הוצאות סכרי האדמה והמתכיות, סמאות ארז וקפח, פרי המבנין והכסיה, ובאחרונה שני היכליות הגמלאים, היכל המים והיכל החשטל.

ישני הכחות האלה אשר רק בימינו עלה ביד האדם לכבושם לו לעבדים וידע למשוך על דרם בטבע.

והנה גם גישנת הצנונית, בנין ענקי האוצר בקיבו את כל המצאות הרבות של הצת החרישה, ובאמצעייתו יפצא אילם החנימי אשר יכיל יתר מעשרים אלף איש, ואשר בו יחוו את חגי העם הגדולים.

זוהי החנות השמחת של התערוכה כמראת אשר נבלתה לפני עתה. אבל מה נהדר יהיה היטאה כאשר תושלם כל התכונה וכאשר רבבות איש ישוקו בהתכונה ומעבודתה, כאשר הדר רכבת הבונים והחושבים יבנה לאור השמש ביום החשטל בלילה קעיני כל באי שעד עיר הסאלית...

הנה כבוד לרוח האדם החדש, רוח מדע והקיסמה... מרים, ג. ס.

הצבי, 26 באפריל 1900. נחום סלושץ מדווח מפריז על פתיחת התערוכה העולמית

בעיתון השקפה של בן-יהודה סיפר סלושץ איך ביקר פעם נוספת ואחרונה בביתו של זולא. הוא תיאר את הוצאת הארון, את היאספות ההמון, ובין הבאים לחלוק לו כבוד אחרו הוא תיאר את דרייפוס³³. סלושץ הרבה לסקר אירועים ספקטולריים, יוצאי דופן, בפריז. אחד מהם היה פתיחת התערוכה העולמית בפריז באביב 1900.³⁴ אם חיפשו תומכי ההשכלה בארץ ישראל אירוע שיקבע את פריז כבירת התרבות והטכנולוגיה העולמית, הייתה זו התערוכה העולמית שהתקיימה בפריז מדי 12 שנה מאז ימי נפוליאון השלישי. לכבוד תערוכת 1889, שציינה מאה שנה למהפכה הצרפתית, הוקם מגדל אייפל, ועתה, לכבוד פתיחתה של המאה העשרים, נפתחה הגדולה והמונומנטלית שבתערוכות שסיכמה את הישגי צרפת במאה התשע-עשרה. כשבוע

שלושה חודשים מאוחר יותר, באמצע אפריל 1900, ופורסם באותו חודש בעיתון הצבי³¹ סלושץ ציין שהפעם מצבו הבריאותי של זולא היה משופר והם המשיכו לשוחח ולהתווכח על עתידה הפוליטי של התנועה הציונית. זולא סיפר לו על ילדותו ועל הסיבות למעורבותו בפרשת דרייפוס, אולם עם כל אהדתו לעניין היהודי הוא התגלה בריאיון כחסיד האסימילציה, השתלבות מוחלטת של יהודים בחיי צרפת, כולל נישואי תערוכה. הוא האמין שניצחון רעיונות ההשכלה יביא להתגברות על האנטישמיות.³² סלושץ המשיך לפרסם מאמרים על זולא. האחרון שבהם נכתב אחרי מותו של זולא באוקטובר 1902 משאיפת עשן רעיל בביתו, אירוע שהוצג בידי חלק מתומכיו כרצח מכוון. בכתבה שפורסמה

מדעית וטכנולוגית ולהתגברות רוח האדם על האמונה התפלה והגזענות. סלושץ המשיך לרווח מפריז, אולם ככל ששקע בעיסוקיו האקדמיים, היו דיווחיו נדירים יותר בהצבי.

מ' זרקי מסקר את השיטפון הגדול של פריז: 1910

בשנת 1908 הפך עיתון הצבי של בן-יהודה לעיתון יומי בעקבות מהפכת התורכים הצעירים. לעורך העיתון בפועל התמנה איתמר בן-אבי, בנו של בן-יהודה. הבן, כמו אביו, ראה בפריז את בירת העולם וסבר שיש לפרסם בעיתון כרוניקות וכתבות מהעיר. כתב העיתון ב-1909 היה מ' זרקי, שהגדיר את עצמו כארץ-ישראלי שחי בפריז. הוא שלט בעברית מודרנית, כתובה היטב וזורמת. אולם בניגוד לרוח האופטימית שנשבה מכתבותיו של סלושץ, הצביעו כתבות זרקי על התחזקות הדאגה, אי-הוודאות והפסימיות בעיר.

ב-24 בדצמבר 1909 פרסם זרקי כתבה ארוכה בשם "פריז בחורף" שבה תיאר את פריז בערב חג המולד. הייתה זו פריז מודרנית עם אורות חשמל, וחשמליות שפעלו בכמה קווי מטרו תת-קרקעיים. אומנם כפי שזרקי ציין האוויר במטרו היה רע ומחניק, אולם הנסיעה הייתה מהירה ונוחה למרחקים גדולים בעיר, ופתרה את בעיית הפקקים בעיר. העיר כולה הייתה מקושטת לחג המולד, ובכל מקום היו עוגות מפוארות וצעצועי ילדים לרוב. רחובות העיר המוקנים. בולמוס קניות אדיר תקף את כולם, וגם התיאטרות, בתי הראינוע והקברטים היו מלאי אדם. כולם חיפשו בידור וקראו עיתונים ללא הפסקה. אולם הביטחון האישי של האזרחים הלך והתערער. בכתבה שנשלחה ב-18 בינואר 1910, סיפר זרקי על פושעים צעירים, גנבים ורוצחים המכונים כפי האוכלוסייה הפריזאית, בהשפעת סיפורי המערב הפרוע האמריקני, בשם "אפאשים" (Apaches). הם שדדו ורצחו לאור היום והטילו טרור על אוכלוסיות שלמות בעיר. מעלליהם זכו לכיסוי חדשותי, ועלילותיהם סופרו ברומנים בהמשכים שנמכרו בפרוטות בקיוסקים ובסרטי הראינוע העלילתיים פנטומס והוומפירים (*Fantomas, Les Vampires*).⁴⁰

אולם בעיית האפשים הייתה בעיה קטנה יחסית לצרה האמיתית שניחתה על העיר בסוף ינואר 1910, כאשר מי הסן עלו על גדותיהם והציפו את העיר. ב-23 בינואר 1910 שלח זרקי כתבה ארוכה שפורסמה ב-3 בפברואר. "פריז דמתה לוונציה – נחלי מים מקשרים בין פרוור לפרוור ואין עוד הולך ברגל. במקומות שהתמלאו מים אלא בסירות". אור החשמל כבה, החשמליות, המטרו, הכול עמד מלכת. המים הציפו את שדרות סן ז'רמן ואת גשר מירבו. גשר אלכסנדר השלישי החזיק מעמד, אבל הלוכר סגר את שעריו. הסן התמלא בגזעי עצים ובעמודי חשמל. סירות התיירים הפסיקו לשוט בנהר והמים עלו על גדותיהם וחדרו לכל מקום. העניים היו אובדי עצות. הם נשארו בבתיהם וחיכו לסירות ההצלה לאחר שאיבדו את כל רכושם. זרקי ציין שאחדים שראו את רכושם הולך לאבדון התיאשו והתאבדו, ובעיר התעוררה דאגה להתפשטות הרעב ומחלת הטיפוס. אבל בחלקי העיר שעדיין לא הוצפו החיים המשיכו להתנהל כרגיל. אנשים אוכלים ושותים ורוקדים והולכים לקברטים ולתיאטרון ובתי הראינוע מלאי אדם.

לפני פתיחת התערוכה, בתחילת אפריל 1900, יצא סלושץ בלוויית עיתונאים רבים לשטח התערוכה ושלח תיאור מפורט שלה.

התערוכה משתרעת כבר על שני עברי הסינה. עיר בתור עיר, מלאה ונשגבת. היא קוסמת כבר את העין בצבעי בנייניה, היכליה, כיפותיה, אולמיה, הרבים והעצומים, מצבת ערות לגאון רוח צרפת אשר שרה במשך מאה שנה על אויבים מבית ומחוץ. שטח התערוכה הפעם גדול מהרגיל. 118 הקטר. לשני עברי הנהר הוא מלא בנינים ופרדסים עד אפס מקום. הנה שער הניצחון הגדול ככל שערי התערוכה ומאחוריו שדרות עצי שדה אליזה והלאה הנהר עם שני היכלי האמנות החדשים (גרנד ופטיט פלה, Grand et Petit Palais) ומעבר לגשר החדש והנהדר הוא גשר אלכסנדר השלישי, מצד שמאל נשקף רחוב האינולידיים ובו היכלי תעשיית צרפת הלאומית ובהם תבניות בתים היותר מצוינים בכל ארץ צרפת. בכיכרה זו של האינולידי יאספו כל חמודות צרפת ופרי עבודתה בכל הדורות [...] והנה גם היכל הטרוקדרו (Trocadero) הגדול ומסביב לו שפע גנים מארצות רחוקות ומדינות הים [...] והנה יתגלה ענק האופל, זהו מגדל אייפל בתוך שדה מרס הגדול. במקום הזה נבנתה עיר שלמה של תענוגים ושעשועים במקום הזה יקובצו פלאי דור ודור לשחק בהם. כל מיני מראות, קרקע מתנועע, כדור ארץ עצום מנוע בכח החשמל, גשר מתהפך, היכל האורות, מזרקי חשמל, ועוד חמודות רבות ואת תיאורם חסכתי. כל אלה הם פרחי החיים ולצדם היכלי המדע החוכמה, פלאי הטכניקה, היכלי המים והחשמל, שני כוחות שבימינו עלה בידי האדם לכבשם.³⁵

לאחר הביקור העיתונאי המקדים הוזמן סלושץ עם קהיליית העיתונאים לפתיחה החגיגית של התערוכה ב-15 באפריל 1900. הוא נכח באולם המרכזי שבו נאם נשיא צרפת, רנה ולדק רוסו, וציין שהעבודות לא נשלמו לקראת הפתיחה ובכל מקום אפשר היה לראות כלי מלאכה, אבק, סיד, סולמות, תיבות, לוחות ותוהו ובוהו. אבל התערוכה נפתחה בשעה היעודה והמוזמנים התיישבו על כורסאות הקטיפה האדומה. סלושץ הצטופף לצד האליטה של צרפת – סנאטורים, חברי פרלמנט, גנרלים, שופטים וראשי אוניברסיטאות – כולם בכגדי הדר ועטויי מדליות הקשיבו בהתלהבות לנאומו הפתיחה.³⁶

סלושץ עדיין את קוראיו בהתפתחות התערוכה. נראה שהוא עודכן בידי לשכת העיתונות של התערוכה שלרשותה הוקם בניין מיוחד. נתונים אלה אפשרו לו לדווח ב-10 במאי 1900 שכל עבודות ההכנה של התערוכה נשלמו, והכול מתנהל כסדרו. בששת הימים הראשונים ביקרו בתערוכה מעל 400,000 איש וכתוצאה מכך האמירו מחירי המלונות בפריז. לא היה חדר בפתות מ-15 פרנק ליום, ובעבור חדר נאה צריך היה לשלם 25 פרנק.³⁷

סלושץ תיאר את הביתנים השונים בתערוכה. אחת האטרקציות הייתה שדרת האומות שבה לכל מדינה היה בנין טיפוסי משלה. ארץ ישראל לא הקימה בניין משלה, אבל ב-24 באוגוסט 1900 דיווח סלושץ בגאווה שבתערוכה זכו יינות ראשון לציון למדליית זהב בתחרות היינות; היה זה ניצחון שני של יינות כרמל אוריינט לאחר שכבר זכו קודם לכן במדליה ביריד המבורג.³⁸ אחת הכתבות האחרונות ששלח סלושץ ב-9 בספטמבר 1900 תיארה את נאומו הנעילה של הנשיא ושר המסחר ואת טקס חלוקת הפרסים.³⁹

דיווחי סלושץ ב-1900 מביתו של זולא ומזירת התערוכה העולמית היו אופטימיים. פריז של סלושץ, בניגוד לזו של אוסוביצקי ולודויופול, הייתה בירת העולם ומודל להתקדמות הרוח האנושית, סמל לקדמה

קמחי, שנהג לחתום על כתבותיו בראשי תיבות עק"ש. קמחי, יליד חברון, הגיע לפריז לאחר מלחמת העולם וערך שם את כתב העת היהודי ציוני מנורה. הוא היה פעיל ככתב העיתון במחצית הראשונה של שנות העשרים, אולם בשל עיסוקיו הרבים העסיק דאר היום כתבים נוספים שהבולט שבהם היה אורי קיסרי.

אורי קיסרי

הפרופיל של קיסרי היה שונה מזה של הכתבים שסיקרו את פריז לפניו. הוא לא היה יהודי יליד מזרח אירופה שחונך באוניברסיטאות מערביות כמו סלושץ, או ארץ-ישראלי שחונך במוסדות אליאנס ולמד צרפתית מילדות, אלא "צבר" (הוא עצמו הפיץ את המושג⁴⁵) שנולד ב-1901 ביפו בשם שמואל קייזרמן ולמד בגימנסיה הרצליה. הוא הגיע לפריז מפני שאביו, נתן קייזרמן, מנהל סניף אפ"ק בחיפה, שלח אותו ללמוד משפטים בסורבון. הוא החל את צעדיו הראשונים כעיתונאי בעיתון הפועלים דבר. בסוף מאי 1926 הוא הציע לעיתון דבר שהחל לצאת לאור רק שנה קודם לכן, מאמר העוסק ברצח פטלורה בפריז. המאמר שפורסם בדבר באמצע יוני 1926 נכתב בכישרון תיאורי רב.⁴⁶ הוא תיאר בפרטי פרטים כיצד פטלורה, ראש הממשלה הזמנית האוקראינית שהיה אחראי לטבח עשרות אלפי יהודים, חוסל בידי שלום שוורצבארד בצומת בולבר סן-מישל ורחוב ראסין לאחר שסעד את לבו במסעדה "בויון רסין" (Bouillon Racine). קיסרי סיפק פרטים על פטלורה, על אשתו ובתו, על אורח חייו הצנוע וסדר יומו הקפדני, עם הרגלו לסעוד באותה מסעדה, על המפגש עם השען היהודי שלום שוורצבארד, ששאל אותו לשמו, קרא לו להגן על עצמו וירה בו חמישה כדורים ואחר כך ניגש לשוטר והסגיר את עצמו. הכתבה הייתה מדויקת, סיפורית ודרמטית, ואפשרה לקורא למקם את הסיפור במרחב הפריזאי ולהבין את סיטואציית ההתנקשות. סגנון הכתיבה כה מצא חן בעיני עורך דבר ברל כצנלסון שהוא ביקש מהמחבר להפוך לכתבו הקבוע בעיר, אם כי נראה שקיסרי קיבל תשלום לכל כתבה ולא שכר חודשי.⁴⁷ קיסרי, עדיין שמואל קייזרמן, חתם על מאמריו הראשונים בשם העט אורי קיסרוב. אולי כדי להתחבר להמון הסופרים הרוסיים של העיתון. בהמשך הוא שינה את סימות שם המשפחה לקיסרי. בזיכרונותיו הוא מספר שברל לא היה מעוניין שיספר לקוראי דבר על יופייה של פריז, על שדרותיה הרחבות ועל נפלאות התיאטראות שלה או הארכיטקטורה שלה, אלא שכתבותיו יעסקו במלחמת המעמדות בעיר, בפערים החברתיים הקשים ובמאבק לצדק סוציאלי ואנושי.⁴⁸ אין פלא שבמשך חודשים ארוכים שלח קיסרי לעיתון מאמרים בסגנון המאמר "אחרי מיטתו של זר". במאמר שפורסם בנובמבר 1926, בחתימת אורי קיסרי, הוא סיפר כיצד נתקל ברח' רמבוטו שליד השוק המרכזי של פריז בקבוצת אנשים שניהלה דיון סוער ברחוב. הם ספרו לו שמהגר רוסי מסכן שגר בבניין סמוך, בקומה החמישית, מת היום ברעב. ומכיוון שהיה חסר מסמכים כלשהם סירבה המשטרה לקבור אותו. הם החליטו לאסוף כסף ולקבורו בחלקת האלמונים. אחרי הלוויה

הכול סואן, הכול צוחק ומוחא כף. אלה היו ימי הקרנבל ובצד אחד של העיר סבלו ובצד השני חגגו. גם האפשיים לא נחו בעצם ימי השיטפון ובלי חשש ופחד הם המשיכו לשדוד ולרצוח.⁴¹

זרקי המשיך לשלוח להצבי תיאורים פואטיים של העיר המוצפת כמעט יום-יום. בכתבה ששלח ב-29 בינואר 1910, "מוונציה הפריזאית", סיפר שפריז עדיין מתחת למים. מסילות הברזל הפכו לאגמים גדולים, הקטרים והקרונות נחים בשקט מוחלט מתחת למים. המון אדם מצטופף על הגשרים וצופה במים הזורמים. הוא מחכה להפתעות, לחדשות, ושמח לכל בול עץ שמגיע עם שטף המים. זרקי ציין שההמון מטבעו אוהב מחזות וחדשות סנסציוניות וכבר מופצות אגדות והגזמות. פה ראה מישוה גופת איכר מחזיק ברסן הפרה שלו וגוויות שניהם נסחפים במים, במקום אחר ראה מישוה גוויית אם ועוללה נסחפים בורם גם הם. אבל זרקי טען שמאומה מכל זה לא ראה ההמון, אלא ברמיונו. ההמון דורש קורבנות אדם, שכן מהו שטף מים ללא קורבנות? מה שווה האירוע הספקטקולרי אם אי-אפשר להתפעל ממנו?⁴² למחרת, 30 בינואר, דיווח זרקי שהמים החלו לרדת, וכעבור שבוע הוא ציין שהמים בנהר חזרו לגובהם הרגיל.⁴³ ב-1 בפברואר 1910 יכול היה זרקי לנשום לרווחה: "המים יורדים – ניצלה פריז. הפנינה היקרה והיחידה במינה תוסיף להפליא את העולם כולו כמיקודם ולהיות למשוש תבל. כאשר הייתה". אבל זרקי היה מודאג, כי החלה בעיר תופעת ספסרות. מחירי המזון עלו, ודווקא ברובע עממי כמו מונטמרטר ניסו להרוויח על גב האומללים. אבל היו גם נשמות טובות בעיר. חלק מהחנוניות הודיעו על הנחות. החנוניות קושטו בענפים ירוקים ובדגלי הלאום, כל המוצרים נמכרו במחיר מוזל והחנוניות אף תרמו מזון לקהל הרעב. האוכל חולק באופן מסודר בתחנות חלוקה. עתה אספו בכל העולם תרומות לפריז. העיתון לה טן (*Le Temps*) לברו אסף מיליון פרנק ובלטו בתרומתם גם היהודים, בעיקר הרוטשילדים.⁴⁴

הדיווח של זרחי החזיר את הקורא לנרטיב המלודרמטי של אוסוביזקי ולדורופול. העיר בתיאוריו של זרקי לא הייתה אותה ישות בטוחה ונצחית ששום כוח לא יכול לה, כפי שדימה סלושץ. זו הייתה עיר שברירית שיכולה ברגע אחד להפגין שפע וצמיחה כלכלית כמו בערב חג המולד, ולמחרת לשקוע במשבר ובסכנת קיום על רקע אסון טבע. שלט בה עקרון אי-הוודאות מפני שפרנסיה לא הצליחו לשמור על ביטחון תושביה מפני אלימות האפשיים מחד גיסא ומפגעי מזג האוויר החורפי הקשה מאידך גיסא. הקדמה הטכנולוגית שהעיר התגאתה בה הייתה אשליה.

אורי קיסרי מסקר את רצח פטלורה בבולבר סן מישל

ב-1926

עם סיום המלחמה העולמית ירד מעמדה של פריז בעיני תושבי ארץ ישראל. העיתונות העברית הפרו-צרפתית שלפני 1914 נסגרה במהלך המלחמה, והעיתונות החדשה, שהחלה להופיע לאחר הכיבוש הבריטי, כמו הארץ ודבר, החלה לגלות עניין בבירות עולם אחרות, בעיקר בלונדון, בניו יורק, בברלין ובמוסקבה. יוצא דופן היה דאר היום, עיתונו של איתמר בן-אב"י שנוסד ב-1919 והמשיך לגלות עניין ער בפריז בשנות העשרים והשלושים. העיתון נעזר בכתבים כמו עובדיה

ישׁה חפץ באופירה של פאריס

(מכתב מארמס)

בגרי, ספנתר או זמר שוכח לתי? סיע על כפת האופירה הגדולה של פאריס, חושב לו את הרבר לכבוד גדול. יש ליטר בראות נמורה, כי הופעתו של יאשה חפץ על אותה בימה— נחשבת לכבוד רב לאופירה עצמה.

בעיניו זה הופיע חפץ באולם האופירה שתי פעמים. בראשונה ב־18 לספרואר, העתונים מקדמים את סניו בכרבה ומחלקים לו מחמאות ושבת, כנאר ש חפץ אלמנו, הוא תנ גדול

לנו—אוסר אחד סתם—יחי רצון כי ימי חיננו כפלה יבואו עלינו בקרוב ובחכי? מותו? אולם האופירה טלא ספה לפה. הנשף הוא חניני, הנכירות עריות שמי לחיפאר, גברים כבושי־שהורי, על המעלות הכובלית אל הבנין, כמסדרו גים ועל די המביאות נצבים השופרים בגניתיסדים ובכספחה נכונה, הרחבה שלמנו ביהתאופירה הופה מסבינות

ההולכות ובאות. האנכי־השואבת, הסועי וקע ומקריחה את כל העולם החופה הוא הוא העלם הצעיר בעל הקיסה הבינות והמבט המושר, העלם שעוד לא הוציא את שנתו העשירי ושש, על מעלות ביהתאופירה אני נר

חק שלא כמתכן אל שני פרצוסים חרוטים בעיני למופדים... יש קלמתי? מינס שלקריאתו אחת מרובע עם עצבך; חיכן ראינו וחי אסם אך החלו הללו מתלחשים כתיים, כתי משום מה שחבי חים לכרסים נישנים... הם רכרו אדיה... כן, כן! אדיה על מעלות האופירה בפאריס, ומרוע לאן אתה שומע לשון זו במאורות כונקסיטי, ואל השתחם אסווא אם השמענה בגרידיאופירה.

הצלחתי לקלוס משיחתם את המי לים, יע וילנד אנקרקן, המלים הללו נאסרו באותו חפץ המיוחד שיש לו ליחודי כשהוא מסלל—מבלי כונה סירי דרה—את כל העולם, הסעם היה רדיבן את המסקן בצורה זו: ומה הרעש? ישׁה חפץ—אבל הן זה משלכי, יהודי מאניש...

אני מספס עוד מעלות אחרות ושוב עלי להסתין קסעא. הרחק נרול, כפעם זו אני שכן לשני מאריסאם סבטן ומלדיה, זה ניכר סיר, בדבורם בלבושם, כהנעותיהם, שני אלה הם סן הבורגנים, האחר מלסר את השני;

— כבר שמעתי כפעם שעברה, בחייתו אצלנו, פעולם לא היה כך מישנ ספה שאסן זה מוציא סתחת לקשחו, ומה הפלא?—בחייתו בן עשש כבר פרט עלי כהר.

היות וכן לוחו שואל? — הוא חונני? הלה עונה כמסתון; — לא דוסי.

אני מוצא שום נחיצות למתח... דעושה את דרכי הלאה, באולם, ישׁה חפץ מופיע, הוא

מקדס אל האונקנת הרחבת, אתו סיר סיע זל הכמה הסלה שלו, מר איודוד אחרון, אחיו של הקיסטווישור יוסף אחרון.

נינחם הראשונה היא סונמה לספנתר וכנור, יצירת אחרון, הלכיה ארבעה השני, אהתה־רוי? והרביעי, ששיר ומאר עליוי מכים גלים כנאלם, על הכמה נמצא איש יחיד, ובאולם ההלכרו כל הורים למך־הכל אחד, יחיד, של אוון והקשבה,

יוצא סן הכלל, שמיסו ובחסדי עליון הוא הקונצרט של סנרלטון. חפץ עובר סן האלינו מולטו אפקינפס אל האנדוקס ומסו אל דאלניטס נון קרופו ומולטו אנןךה כקיסא. קשחו למיקים בקשת קסיסה, משי מורה, ולעית והנה היא כקשת עזו, רוויה עצמה ונאווה.

עוד קסעים אחרים שמיצעו חפץ של Debussy, עכשיו מרניש כאויר האולם שהפץ קנה דעויהסם את לבם של הציטתים, דיובסי ראיוב שיהם, והנה העלם ימהרעניס, העלם הנכרי הזה נן למהינה בכל כך כשרון וכן את שירה בן עסם הגדול.

אבל חפץ כובש את אהדת כל האומות... על ידו, בלזנה הסוככה סדרים איטלקית, וכסלניעילה הקונצרט מינן הנני את Palpitant I של פנניני, הכתוב ונציצת שונות על חימה איה, אין שכו חללים מרביע בשפת רפה, גילם לכין עצעסם, אך ברגשנות רבה כיוואו לבנירווא אלה; ברבו... ברבו... ויש שים מתעלים ומסוסיס; ברבו... נכביסיסו... ההפעלות זו כל כך נאפיה ונאמנה, עד לו דומה היה בעיני, באילו רצו לומר: לו יכלו אוני מנני לשמועי.

...בקונצרט השני של חפץ שנתקיים בגו למאי, לא עלה בירי להיות נוכח, בתכניה מוצרט, קפקלי, מנני, ספקסי, דיובסי, והרקודי־הנכרי של אחרון... ישׁה חפץ אוני מננה את המוסיקה הנכרית.

גם בקונצרט זה, כפי שאנני שומע, היה הצלחה מרובה, אחר מהשבווער ים האמנותיים, סן הכי נפוצים כיתב; הכנר המודרני, הנה יוצאים שני אנשים אל הכמה, האחר פונה אל עבר הספנתר, השני כנורו כידו, מחקרים לער סת הקהל, הבה יבחנו את חזונו בפרם ימשכנו אחרי בקשתו... ישׁה חפץ, עסם מודרני, בן עשרים וחמש שנה, הוא הסודת דוכסו בין כגרי החבל, לבוש הוא עסיי ופאמה האחרונה, הפרק שלו יוצא סבה־ירגורה של לניון, וניסך עלי אוויו קו ואותה צורה אשר לוקרן ספואר כהברת הנכונה, מניו אינס ועיס כל שהוא, כמאובנים, בה צחוק אל האולם?— חם ישלום! את לא צל של חידך, סוזה יוצאת מנרר

הרניד כמעטה חמוב, סין מישמות קרה, הקשת כאה, רצה על סני הסיתרים ככדרך השכע, הראש נמוי קסעא שסא ליה, הניף אוני נע, הקולות עולים כשר הם מלאים, מהורים ווכים, הנני חושב מבלי משים במנני, שהפץ סנגן את הקונצרט שלו, הנני נוכר כקבלתי ובכל צמא הכורים הספוסמים של שני הרור רות האחרונים, כל אלה הרוסניקים, שניסם נע ווע חרד לכל סון, עמוק; שבפניהם וכחנעות ראשם הם מלוים את כנניהם ועוריים לסנסיסנפלויות של הקסע להרור אל נאשנו ולנענע אותה ולהביאה לידי אכסמה, חפץ אוני מוער וע אהכם, אסם דומה שיחד עם הוויר מנאוויות שלו הנמצאת למעדה לכל ספק הוא סביא את אוויו הבסחין הנירר של אנשים צעירים ועיוניש, שאינם מרשים קך למקסם ביכלתם וכשרונם... הוא בשות, כי זו היא הקשת הכלתי־מונצחת ושקטה, כי אדה האצבעות הקרות ובל־תייעצבות, ינצחו את כל הקושיה וההכמות שערתם הקוספוטוירים חוכל חמציא...

והאלם הנדול, באלפיו, מקשיב ומאין, בלא הרדה ואכסמה, אך תחת קסם וכשוק עיניו, לפני כל אסן ישנן הרנה דרכים לכבוש את הקהל, זה העלם הצעיר לימים, הסודה על האר צביות כהנעות־ראש רפה, המשתחמה כענוהנות ומכניע אלפים בקשתו, הוא האדם של החווה, של הים, הוא אוני סמחה, אוני סתיר... הוא מוביל בבטי חון, אין בו מסתורין ומור, והכל עוצר סים עיניהם והליכים בעקבותיו, הוא אוני מנגן עכור השמים, כי אם עכור הארץ

והושבים עליה, ואלה היושבים עליה מוכיזים את שמו כחורה והעריצה, לסני צאה חפץ את מאריס יסר קרן המיכה לשיבת שני המרדים אמ־ריקס שבקונסרטוניה של סינפונלו, קרן זו נקראת על שמו, קרן הפיני, הוא נחמד גם לחבר נכמד של הקוספוטו כפאריס, לכבוד כוח וכו עד חיום רק סונמה ופרידנכפי, כמו כן סנתחו הרפובליקה לקצין, לענין־הכבוד, בנינע למנו זה נעספו סה וישם סחאית, כעיתונים רבים בקרו כחריפות ידועה את הניססה חוו של ראשי־הסב שלה, הם מעני: חפץ, צעיר בעל כשי רונות יוצאים סן הכלל, סלך־הכנר צר אס חצינו... אולם מה סער ישובת צר סת? לענין־הכבוד סמנים את אלו שם עלו בדריסה לשיבת האומה והארץ, האמנם העוגדה שמוסן לזמן, משמיע חפץ באוננו יצירה של דיובסי או קוספוטויר ציפתי, ריה? מנקודת מבט זו חושני צעירתי זה צודק, ברם יצדק באוזה סדה חר־ חודי בענוהו לו:

— לנו אין לניון־כבוד, ולא קציר גים ואכירים חנמנים עליו, ספר עלוב אחר יש לנו, הנקרא כפינו, ספרי־החובי, זה הנו pour le merite חבי עליון, שאיטי לכות בו אצלנו... חושב אני, שסנלייב־והרטיגו— ככל הכבוד שאני רודהש כהם— לא פעלו מאומה לפונת ישראל, למען ידשוש שמוחים כספר זה, כשננות עם שמותיהם של כנרו וסרופולדו...

אורי קיסרוב מאריס, 22 יפוי, 1926.

דבר, 52 ביוני 1926. אורי קיסרי מדווח מפריז על קונצרט של יאשה חפץ באופרה

כמעט "רכילות" וצהוב. להגנתו אמר, כעבור כמה שנים, שאין הקורא אוהב לקרוא עיתון שאינו מעז לטפל בחיים הפרטיים של אנשים.

האדם אוהב לראות בעיתון קצת מעצמו, ומאוויו. אין לו עניין בעיתון שאינו מעז לטפל בחיים הפרטיים של אנשים. אמנם תטענו פורנוגרפיה? טענה מדרגת זו אין לה יסוד. סוף סוף אנו עושים ממש את מה שעשו אבותינו אבל בלי שנוריד את הווילונות. ולכן אין להפריז בצניעות. כדי להציג נושאים כאילו יש לפתח את הרפורטז'ה והכרוניקה. לא צריך לנסוע ללונדון כדי למצוא נושא מעניין. הרחוב ובית המשפט; זו "החזית" שלנו – הרי לך מקור מפכה של נושאים. צריך רק לדעת לראות ולספר בכישרון.⁵⁵

אפשר ללמוד על כישרונו של קיסרי מתיאורו בתחילת מאי 1931 את רובע האומנות והבילויים המרכזי באותם ימים בפריז, מונפרנס. קיסרי עבר באזור בתי הקפה בשלוש לפנות בוקר ושלה לקורא הארץ-ישראלי את התרשמותו:

במונטפרנס בשעה שלוש בלילה, בתי הקפה עדיין פתוחים, הקופול (La Coupole) מלא אנשים, הרום (Le Dome) מלא אנשים, הרטונד (La Rotonde) מלא אנשים. לפני שערי הקברטים, הזוקי (Le Jockey), האואזיס (L'Oasis), מכוניות, אנשים יוצאים ואנשים נכנסים, לעולם לא תחסרנה רגליים לצאת במחולות. מונטפרנס... באוויר הקריר של הלילה עולים דברים ושברי דברים בכל השפות והלשונות, אנגלית, גרמנית, איטלקית, פולנית, פינית, אייית, עברית, רוסית, תורקית, ערבית... נדמה לך לרגע שנפלת לאיזו מין תערוכה בין-לאומית של אדם ולשונות... צרפתית אינה נשמעת כלל או כמעט כלל... כל הזרים האלה מניעים ידיים ורגליים, מקימים רעש, דוחפים ומגדפים. פניהם מעידים על עייפות ועל רדיפת תענוגות כאחת. נדמה שאין להם זמן להיעצר לרגע ולשאול את עצמם מדוע אנו חיים, דווקא כך, דווקא פה. הנשים הן יפות דווקא בשלוש בלילה, אבל בעיניהן רובצת הלאות... כמה רעש אל אלוהים. באמת לו הייתי צרפתי, כי אז שנאתי את כל הזרים הללו.⁵⁶

קשה לראות בפריז מודל למידות טובות. מול פריז הצומחת, עיר האורות וההשכלה, מרכז התרבות והמדע של המאה התשע-עשרה, פריז של שנות השלושים מוצגת כעיר דקדנטית השטופה בתענוגותיה. אבל פריז של קיסרי היא עדיין מרכז פוליטי חשוב שבה יושבים מקבלי החלטות בעלי השפעה על המתרחש במזרח התיכון. עדות לכך יש בראיונות העיתונאיים שהוא מקיים.

בתקופת שהותו השנייה קיים קיסרי כמה ראיונות חשובים ובכך המשיך את המסורת שהחל לעיתוני בן-יהודה ובן-אב"י נחום סלושץ בשנת 1900, בריאיון עם אמיל זולה. בין היתר ריאיון קיסרי שני סנאטורים חשובים, אנרי דה ז'ובנל (de Jouvenel) וז'וסטן גודאר (Godart), את הציירת מקסה נורדוי, בנו של המנהיג הציוני המפורסם ואת הסופר האמריקני לודוויג לוינסון. המשותף לכולם – הם היו אוהדי העניין הציוני. קיסרי בא לבתייהם ברוח הריאיון שלא השתנה מאז ימי סלושץ, כדי לשמוע את דעתם על התנועה הציונית, על מדיניותה הבוגרנית של בריטניה לאחר פרסום הספר הלבן, על טבח תרפ"ט ועוד. הראיונות התפרסמו בקדמת העמוד הראשון עם צילומי המראיון וכותרות מסקרנות. הריאיון הראשון פורסם בסוף מארס 1931 בראש העמוד הראשון של העיתון עם הסנאטור ז'וסטן גודאר. העורך הציב את תמונת המראיון במרכז העמוד ומעליו כותרת ענקית: "עיתונאי עברי אצל מדינאי צרפתי: מה אמר לי ז'וסטן גודאר, וזיר לשעבר, חבר סנאט היום, מאת סופרנו המיוחד בפריז אורי קיסרי".

ניסו השכנים למכור את חפצי המת הדלים כדי לשלם לבעלת הבית שברחמיה על המת לא גבתה ממנו שכר דירה. קיסרי התבקש לתרום את חלקו ולהפתעתו גילה בחדר את גיליונות כתב העת העברי המעורר בעריכתו של יוסף חיים ברנר. לאחר שתרים את חלקו מיהר קיסרי למשטרה ודרש שגופת המת תועבר לחלקה יהודית, אולם שם ענו שכתב עת עברי אינו הוכחה מספקת ליהדותו של המת.⁴⁹

קיסרי המשיך לסקר ועידות סוציאליסטיות ואנרכיסטיות,⁵⁰ את חגיגות 1 במאי ואירועים לציון סיום מלחמת העולם הראשונה. הוא כתב נגד הפאשיזם האיטלקי, אולם כחובב קונצרט מושבע הוא גם הלך לשמוע קונצרט של הכנר ישה חפץ בפריז.⁵¹ הוא המשיך לבקר ברבעים העממיים של העיר ולתאר את הווי הפועלים בבתי הקפה העממיים.⁵²

קיסרי עזב את פריז בסוף 1926 לאחר שאחותו הצעירה שלומית, שבאה לעיר להשתלם בפסנתר, נפטרה משפעה ספרדית. הוא חזר לארץ, עבד תקופה בדבר ואחר כך כמה חודשים גם בעיתון הארץ,⁵³ אולם די מהר הבין שסגנון כתיבתו הסיפורי המלודרמטי מתאים בעיקר לעיתון ההמוני הארץ-ישראלי, דאר היום. הוא החל לעבוד בעיתון זה ב־1928 ונשלח מטעמו בידי העורך איתמר בן-אב"י ככתב העיתון לפריז, במארס 1931.⁵⁴

אורי קיסרי במונטפרנס בשלוש בלילה ב־1931

התקופה השנייה של קיסרי בפריז הייתה שונה לחלוטין מהראשונה. הוא נשלח מהארץ וזכה למשכורת חודשית ולא לשכר על כל כתבה. גם סגנון הסיקור שלו השתנה. הוא לא סיקר עוד את עלובי החיים של פריז. להפך, את החברה הגבוהה, את השרים, את הסנאטורים, את הציירים ואת כוכבי הזמר. הוא החליף את פריז הענייה והקודרת בפריז הבורגנית הסוערת על בתי הקפה שלה, המסעדות האופנתיות, הבארים של המלונות המפוארים, התיאטראות והקברטים. פריז בתקופה זו הייתה בשיאה כבירת התרבות והבידור העולמית.

איתמר בן-אב"י חזר אז לערוך את דאר היום לאחר היעדרות בת שנתיים שבמהלכה נשלט העיתון בידי התנועה הרוויזיוניסטית. הוא החליט להעמיד את אורי קיסרי בקדמת הבמה, קרי ככתב-כוכב שכתבותיו יוצגו בעיתון בהבלטה. הוא ביקש מקיסרי לשלוח למערכת העיתון שתיים עד שלוש כתבות מדי שבוע. קיסרי היה לכוך העיתון. הוא קיבל שטחים עצומים בעיתון. הטור שלו, "הימים והלילות בפריז", פורסם החל בתחילת מארס 1931 פעמיים בשבוע בעמוד השני של העיתון עם כותרת גדולה ובוולטת. הוא פרסם גם ראיונות עם דמויות מפתח בפוליטיקה ובספרות, שפורסמו בעמוד הראשון של העיתון. עוד היה לקיסרי באותה תקופה מדור שנקרא "המולדת מהמרחק", ובו הגיב מפריז הרחוקה לאירועים פוליטיים ותרבותיים בארץ.

קיסרי התמחה בכתבות צבע ובכתבות פרופיל "דכות". הוא היה מספר סיפורים מחונן שידע לפרוש בכמה משפטים את מאפייניהן של דמות, של קבוצה, של סביבה ושל תקופה. הוא ניסה לפענח את הקוד החברתי והתרבותי של המקום, להבין את משמעותו ולתת לקורא את תחושת הטעם, הריח והצליל, את המנטליות והמהות של המקום שבו ישב. הוא תיאר את החיים הפריזאיים "מבפנים" באופן

כיצד ראיתי ושמעתי את דר"פום...

מאת אורי קיסרי

הפגנו סמיכות, ענין דרייפוס" לא שבו 55 כך לדבר בו בבישים האחרונים, לגדלו הענת החי וזין הנחש שם כח, ואמר הענתו לבסוף. מה יכול אישוא להיות יותר פענין, יותר אפי מאלו ויותר סמאציני לגבי עתנאי באינמרויו עם גבור הענין, הטלגל אלמרד דרייפוס, פי שניה הטסינן המפורסמן

אולם מי מסביר כא"י כי ראיון אצל אישיות כזו דומה לכתיבת פיליטון של יהודה פריג...אי-ני אלא סרחה. ראשית כל, קרבו אינו נוסע באותו מוקול, הוא נשבע כי לא יסע לעולם באוטואבוב. אשרי האיש המעריך כל כך את טורקנבנן!

אולם נשוב לעניננו. אמרתי לירידי מורשע, חבר המערכת של ה"פמי פריינדין":

— שמע נא, מורשע ממרד... אולי תוכל להי-שיר לי מהבה המלצה עבור אלמרדי דרייפוס?

— מה? —

— כן... רצוני להתפלל לראיון!

— להגיש אותה עשלי, זהו הלמיש לגבי העתונאים. הוא שונא אותם וכוחה סחם.

— כן... מחמיא... אבל אני חו בא כח של עתון חברי לארץ.

— הוא מופעצ עלך ועל עתונך!

— אטם לך. יש לי נסיקס מצוינים שימצאו חן בעיניו.

— למשל... דבר ושפענו.

— למשל... כשהוצגו הפרש, ענין דרייפוס" ברד אינעז, "ערן" בתלאביב התעלמו כל הנשים, התגר-ער העברי, "ברית תרומפלדור" נשקו אלה אלה ונשבעו לעשות נקמות בורעו של אסתרואי.

— הם... אין לוח ערך רב!

— הבה... מר אברנבאל, בעל הראינוע נרב המשים אחוז מהנקמת השכנוע לטובת "ערן דריי-פוס", על מנת לנפוע ימי על שמו באחת המופשפות דרייפוס אינו מסוייל עטולם ביערות, נ, מה עורך?

— מה עורך? — חבר העיריה מר דיאמנס חדי כיר כנאוסו בישיבת המועצה את, "הענין" חדי רים על נס את וולא, את פלימנמו ואת עצמו.

— כל זה אינו פענין.

— ואני אומר לך כי בבואו אל הטלגל דרייפוס ובספרו לו את כל הרברים האלקי והגויאלי לו כי אנו בא כביש"ל על עתון היושא לאור באותה ארץ הדיבה...יבכלני בורעות פירות.

— הנך עשנן כחומר. נמה אימנא?

נסיתו. נסלתי בידו את שמושית התלמן ובפשתו את בית אלמרד דרייפוס... רגע, שנים, שלשה לבסוף.

— הלל! — הלל! הלל! האם הבית הטלגל דרייפוס אנכיל?

הטל כל אשה. הוא עונה:

— כן, ארזני, מי ידע המהלמן? —

— הם... קאן סופרו המיוחר של, דאר אים", העתון הוימר הכי גדול בכל. המורת, רוצה אלהי לדבר עם כבוד הטלגל.

— אולם יאבה נא ארזני לומר לי ב אי ו ה ע נ י ?

— באיזה ענינך? — רצוני למסור את פרשי שיה חתי עם מר דרייפוס למשות אלפי טוראי עתוני שסירדושים ועד קישטא.

— צר לי מאד, ארזני, לומר לך שפי דרייפוס אינו מפלל ס ק ו ל - ע ת ו ג א י ם.

— כן, נברתי היכיבה... זאת כבה ספרו לי... אולם אין כלל בלי יוצא מן הכלל. תאבנו נא לומר לו כשיש...

— להגם כבודו שמרתי את עצמי... נברתי החכיבה, אני מסביר לך... הוא כבר אינעז שושפת. ארזני קלמה את רגל המפורשת בהתקפה.

מה לעשות, אימנא? לומר?

לא. מורשע הגיד כי הגני עשנן כחומר. אני יא אותה.

בשעת השלישית אחל"צ הולוכנו רגלי אל רחוב דרנר.

אני נגש אל הבית אשר בו נמצאת דירת האדם שכין ידיו מצוי עכשו גורלי, גדול העתון, וגדול התרומים.

מי שהתגורר... ולו גם זמן קצר...בעצמך, יודע את כוח השוער שם. שוער או שוערת...חרי זה שליט ממש.

אני נכנס אישוא אל השוערת, כמותה היא יונה.

— שלום ברתנין.

— שלום ארזנין.

לאשרי לבה היא ואנו נוכל לשוחח.

— את מי ארזני מבקש?

— אני מכאר לה, מסביר לה, ופשתל אלמינס בה את האמונה החיה בי בעצמתי אני מסביר לה על עתוני, על בויאבי ועל המסעות "החרישות" של דאר היום", על סבר, רחל אסנר ועל "הגיפיות" המסלאות את הרחובות בתלאביב, על כתי-ראויני נעל על הפרטים בכלל ועל הפרש"ענין דרייפוס" בשפם... לבמות אני מסביר אחת-יבכני השיגות כמות שהיא ואופרה.

— על לראות ולשמע את אלמרדי דרייפוס, ולא...שוב עין לי חייסן!

חיא איניו מתפעלת ומשיבה לי כפר רוח כי זה מן הנמנע, כי היא מצדה לא איבשת לה, אבל להגם אני מסרתי את קעטי. הוא לא יוכל אותי, לא יוכל אותי, ולא יוכל אותי!

עם זאת חיתה מספיקת. היא מצאה לנחור לחזור על הבשורה הרעה שלה שליט שפמם.

פילא, יהו אלהים עמת השתדלתי שוב לומר לה ולהסביר לה כי יהיה לה חלק בעולם הבא אפ"התיניז לבני ישראל באר עם יקבלו מירשת שלום מלחמתי המריל הזה.

הכל לישוא!

חיא יאמרה לי בחכיבות רבה (פלאם נעשלה כישום מה חכיבות) לאמר:

— ברעון רב הייתי עשית זאת אבל חן הבין כי אלמרד דרייפוס איננו בתוך, כיסי.

וזאת אסנכס הבנתי למרי.

ברגע זה נכשטו קול צעדים על המדרגות. שיבטו החל יורד.

השוערת שלי קפצה מסמסה ובחפשה בזרועי:

— הוא! זה הוא!

לאחר רגע:

— בר כול אתה חיי נכשו!

ואני נוכחתי כי לב זהב לה לשוערת היסרה. היא יצאה אל המסירות ורמזה לי לצאת בעקבותיה.

רצע לאחר זה ראיתי לפני את הגבור של "ענין דרייפוס".

— שלום מר דרייפוס! — אמרה השוערת.

— ... — ענה הישיש.

— יום נאה. שיש חסימה לא בו?

— הם... הם... — רמד הישיש.

— ארזני הלך למייל?

— המגם לא ענה ללל. הוא יצא בעצדים פגנים מאישישם ולפניו.

שכחתי להודות לשוערת ומרתמו להובו.

אש או-לא אש?

לכי תחל דוקט.

מפגלי אמר לי:

— מה מנהנים אלה ליטת כרחוב אל אדם יאינעז מכיר אותה. אל אדם. גדול בשנים? מה מנהנים אלה, אמרד נא בבקשת!

והעמנאי שכי מתריז כנגדי:

— אב אינך נגש חרי אהה חרם! מי ינסבט אתרנית. מי ינסבט באמצע הדרך יירע מזה שוב לא נסת את כח!

אני נעש אישוא כמת צעדים. מסביר את הישיש, ברדכו ושם באותם הדרך, למייל.

כשאנו מגיע בברכה מקום אלון ממסיד אני פגים של מי שאינו מוצא את דרכו ומתפש רחוב פליני.

כנסום רב אני מסיר את כובעי כעל, ראיתי יקונה כלשון רבה אל האדם המסייל:

— יסלה נא, כבודה, אולי יאבה לומר לי היכן כאן רחוב שאועל?

כנסום רב, בארובות יוצאת מן הכלל הוא מתחיל מסביר לי כיצד עלי ללכת וכיצד עלי

דאר היום, 29 במארס 1931. אורי קיסרי מדווח מפרידו על ניסיונו לראיין את דרייפוס

קיסרי תואר כ"בעל עט נמרץ וסגנון רענן". קיסרי בא לביתו הפרטי של הסנאטור שעל גדות הסיין, במזח וולטר. הוא תיאר בית מפואר עמוס ספרים ותמונות, שטיחים יקרים, פסלים ופרחים. הייתה בבית רוח של חובב אומנות, וקיסרי שוחח עם הסנאטור על הספר הלבן ועל מכתב מקדונלד. הסנאטור תקף את הבריטים ותמך ביישוב היהודי, אבל בקורא נותר בעיקר הרושם הרב שהותירה הכניסה למרחב הפרטי, לבית המפואר.⁵⁷ חוויה דומה הותיר גם הריאיון של קיסרי עם הסנאטור אנרי דה ז'ובנל, מי שהיה מושל סוריה ומועמד לראש הממשלה בצרפת. קיסרי סיפר בזיכרונותיו שהתבקש בידי עורכו, בן-אב"ל, לראיין את דה ז'ובנל, ששימש גם כעורך הראשי של עיתון ההמון לה מאטן (*Le Matin*, הבוקר) ואף סיפר בזיכרונותיו את סיפור הריאיון.⁵⁸ גם במקרה זה פורסם הריאיון בעמוד הראשון עם כותרת ענק בליווי צילום המראיין: "דא-היום אצל מדינאי מזהיר: מה אמר ומה לא אמר אנרי דה ז'ובנל". תת הכותרת מספרת שסופרו המיוחד של העיתון התקבל לריאיון בלעדי בביתו של המדינאי. קיסרי סיפר בהקדמה שהתקשה מאוד להשיג את הריאיון והכין מספר רב של שאלות. גם ריאיון זה כלל תיאור ציורי של ביתו הפרטי של הסנאטור ששכן בסמוך לארמון לוקסמבורג, מושב הסנאט. את הדלת פתח לו משרת לבוש פראק ירוק עם כפתורי זהב וכפפות לבנות ולקיסרי נדמה שהוא נמצא בסצינה של סרט ראינוע. הוא הוזמן לטרקלין גדול. בפנינת החדר ניצב פסנתר כנף, סביבו תמונות וריהוט מפואר, ומנורת ענק בת 35 קנים משתלשלת מהתקרה. לקיסרי נדמה שהוא בארמון ורסאי. מעבר לדלת הזכוכית נכנסו ויצאו אנשים. לבסוף הוא הוזמן להיכנס ותיאר את דה ז'ובנל, אדם רם קומה ורחב כתפיים, לבוש בהידור וזהיר מאוד בלשונו. התקופה הייתה ערב בחירות ודה ז'ובנל לא התנדב לתת הצהרות מדיניות. הריאיון היה מאכזב מפני שלא היה ברור אם הוא ידיד לציננות או אויב, אבל קיסרי ודאי סיפק את יצר המציצנות של הקורא בתיאור המרחב הפרטי של אחד מראשי האליטה הפוליטית של פריז.⁵⁹

גם הריאיונות האחרים של קיסרי זכו לכותרות בולטות בעמוד הראשון. כך הריאיון עם הסופר היהודי האמריקני הוכתר בכותרת "דאר היום אצל סופר אמריקאי גדול, שעה אחת אצל לודויג לוינסון מאת סופרינו המיוחד בפריז".⁶⁰ ולאחר הביקור אצל הציירת מקסה גורדון, הריאיון זכה לכותרת: "כשרוחו של מאקס נורדוי מרחפת אצל מאקסה נורדוי".⁶¹

בן-אב"ל לא הסתפק במרואיינים שהצליח קיסרי להעלות בחכתו. הוא ביקש ממנו ליוזם ריאיונות בלעדיים עם כוכבים. במארכס 1931 פנה בן-אב"ל לאורי קיסרי וביקש ממנו לנסות להשיג ריאיון בלעדי לעיתון עם אלפרד דרייפוס. עניינו של דרייפוס חזר אז לכותרות בשל ניסיון להעלות על במת התיאטרון בפריז מחזה שהדגיש את חפתו. המחזה הביא להתנגשויות בין תומכי דרייפוס לאנשי הימין הפאשיסטי הצרפתי ובסופו של דבר סגרה המשטרה את ההצגה. באותה תקופה יצא לאקרנים סרט קולנוע אוסטרי בכימויו של ריכרד אוסולד, שעסק גם הוא בפרשת דרייפוס. הסרט זה הוקרן בשנת 1931 בקולנוע "עדן" בתל אביב וזכה להצלחה גדולה.⁶²

אורי קיסרי שלח לדאר היום כתבה על דרייפוס שפורסמה ב-29 במארכס 1931 בכותרת "כיצד ראיתי ושמעתי את דרייפוס". אומנם הכתבה לא פורסמה בעמוד הראשון, כמו ראינותיו הקודמים של קיסרי, אבל היא זכתה לעיצוב בולט ותפסה שטח ניכר בעמוד השלישי. קיסרי ציין שהצגת התיאטרון עניין דרייפוס הייתה הסיבה לריאיון. "מה יכול אפוא להיות יותר מעניין, יותר אקטואלי ויותר סנסציוני לגבי עיתונאי כאינטרוויו עם גיבור העניין קולונל אלפרד דרייפוס?". קיסרי איתר את מקום מגוריו של דרייפוס, הגיע למקום וניסה לדובב את השוערת. היא טענה שאין סיכוי שיוכל לראיין את האיש, אבל בעת השיחה עמה ירד דרייפוס מדירתו לטיולו היומי. קיסרי סיפר שהחל לעקוב אחריו, עבר על פניו ברחוב ושאל אותו לתומו אם הוא מכיר רחוב מסוים. ואכן, דרייפוס האדיב הסכים להראות לקיסרי את הרחוב המבוקש. כך הם צעדו יחד ככרת דרך ואז חשף קיסרי את עובדת היותו עיתונאי ארץ-ישראלי ושאל לדעתו על הארץ. דרייפוס הגיב בכעס, נוף בקיסרי, הפנה אליו את גבו, עצר מונית ונעלם. קיסרי ציין בסוף הכתבה שאולי טוב שכך, כי ייתכן שאם היה ריאיון הוא לא היה מעניין ובעצם פרשת דרייפוס מעניינת יותר מדרייפוס עצמו.⁶³ לצד ראינות פרסם קיסרי פעמיים בשבוע טור בשם "הימים והלילות בפריז", ובו רכילות על פוליטיקאים, סיפורי פשע ורצח, סיפורים צהובים שבמרכזם אישה שרצחה את מאהבה או גבר שרצח את אהובתו או אב שרצח את בעלה של בתו. המדור היה עשיר בסיפורי ידוענים, כמו בואו של צ'רלי צ'פלין לפריז באפריל 1931 כדי לקדם את סרטו אורות הכרך. קיסרי הלך לקבל פניו בתחנת הרכבת ליון (Gare de Lyon) שבמזרח פריז, ונסע בעקבותיו למלון קריון (Hotel de Crillon) המפואר שבכיכר הקונקורד. הוא המשיך וסיפר על טיולי צ'פלין בערב ברחובות פריז ועל מסע הנוסטלגיה שלו עצמו למלון שבו התגורר כשעדיין לא הייתה הפרוטה בכיסו.⁶⁴

חלק מטורו של קיסרי הוקדש למשחקי כדורגל בין-לאומיים באצטדיון קולומב (Colomb) שמחוץ לפריז. כזה היה הדיווח על משחק גרמניה צרפת, הראשון זה 17 שנה, בנוכחות 50,000 צופים עם אלפי אוהדים שבאו ברכבות מגרמניה.⁶⁵

קו נוסף שקשר בין קיסרי לסלושץ הייתה העובדה שגם בתקופתו נערכה בפריז תערוכה בין-לאומית חשובה. הכוונה לתערוכה הקולוניאלית שנפתחה בסוף מאי 1931. קיסרי, בדומה לנחום סלושץ שלושים שנה קודם לכן, נכח בטקס פתיחת התערוכה וגם הוא חש נפעם ככאגדת אלף לילה ולילה.

אתה מתהלך בתערוכה ורואה שעולם החלומות הוא מציאות. אתה עומד לפני כל ביתן ורואה כל ארץ וארץ. כל ארץ מציגה ארכיטקטורה נפלאה בשלל גוונים. נדמה לך כשאתה מתבונן במבנה התיילנדי שאתה בלב הורו סין [...] הנה מדגסקר, סוריה ולבנון. והגן הזואולוגי וקריית האינפורמציה עם משרד דואר, טלפונים, אולם תיאטרון. קולנוע, מספרה, מצחצחי נעלים. והתערוכה מרושתת ברכבות זעירות, מסעדות, בתי קפה ובתי ריקוד.⁶⁶

קיסרי כה נלהב מהתערוכה שהבטיח לשוב. ואכן, הוא שלח חמש כתבות על התערוכה ובהן סיפר על ארגון התערוכה לפרטי פרטיה, על ביתניה ואנשיה ועל מרכז האינפורמציה שלה שזכה אצלו לסיקור

פולד 'בובש' את פריס

ב"א. ב. ס. - אצל מיטרי גורדין, בחברת אדית פיאף

דאס, את "איזבל", את "ההר מנון לאהבה", "ילדונת", ר "מריה הקטנה". אבל, מה חשוב מה תשיר... העיקר שהוא השיר! היא שחזר כמעט ללא ג'סי טיה, מתוך קמננות אדוקה כי ג'סטות, אבל כשהיא מרימה את ידה הצנומה והחיוורת, אתה מרגיש שלבן זו משמאל ל' ימין... ולאשרך: גם בחורה א' ועכשיו, קבת ודיכרנו על ליאו שלנו, קייתי כה נאה, ל' נוכח האהבה שרוחשת לו פאד ריס, להרהר בכך שליאו פולד הוא גם שלנו, כן-בית על במותינו שלנו.

כי עליכם לדעת, שחולד ג'י טיל בפאריס במקומות שונים, ולאחר שהוא מסיים את פרקי בא.ב.ס. הוא פונה אל "ליאו לון", אחד הקברטים האלגנטיים ביותר שבירובץ שאן-אילוא, ר' שם הוא הוור על קטעיו המ' צינבים.

כאן, על במתו של מיטרי גור' דין הוא מחולל נמלונות, הוא מבניט, אל כמה בילברדית ז', אירית משינו, אירית אורנו "שיר בובש עולם" שנישא הו' דות לתקליטיו של פולד ברחבי תבל.

קול, מישחק, ג'סטות, - פולד הוא אינן בחיד עליון, ואין פלא, שפאריס היגגת את תהילתו. פולד היא אחד האמ' גים המאזינית יהמעטים ש' שירתו היוו אוניברסיטות - משום שהיו כה אונישית, ועל כן, כשאני משיב לש' רת פולד אני מהרהר בבית שהשארתי בישראל היעולם כולו שישראל ס'חורה עמו...

צא אורי קיסרי נוי

משתתפים - הרי זו עוד זכות מיוחדת ונוספת.

לכל הזכויות הללו וזה ליאו פולד מיוזענו, האמן הבולגוי ל'ינטי, שבכל שנה סר לישראל וכצין לתוך כיסו של משה ואילן, מתמלא דאגה למצב הכ' דורים הארוכים שבדמו של "ל' להילו" ותורם את ההכנסה של הצגתי לטיבת כמה זעירה, קלילה זו.

אני מתאר לעצמי, שאתם מכירים גם את אדית פיאף מן התקליטים שלה, ובכיוון שלא לכולם יש תקליטים, אבל כולם שמעו את ליאו פולד, ומכיוון שגם מי שיש לו תקליטים לא תמיד היה בעל טעם בבחירתם על מנת לרכוש לו את תקליטי אדית דוקא, הבה ואדבר באוזני כם תהלה על אדית בטרט אמ' סר לכם שלום מליאו, אנבו: פיאף ופולד שניהם מקליטים באוונה הברת תקליטים עצמה, והחברה מרויחה הין על זה ועל זו.

ובכן, אדית פיאף וזהי מין כריה שאין ריבם כמנחה, זהו סך הכל של גורל, הרגל, תהי לה, סך הכל זה דוחף אותה לצאת לפני הקהל, על הבמה היא מרגישה כאילו בחורה הי' פריט, יפה איננה, אלגנטית איננה, שמץ אין בה מן הוורד ומן הברק ש"בכוכבות", מהר ליבוד ועד פאריס, ואעפ"י כן רובץ הקהל לרגליה ככלב נאמן וצייתן, והיא תשיר את "הטלגרמה", את "פאראסא"

מיטרי גורדין, יהודי מרומיניה או מברסיה, שהתאורת זה מי כבר בצרפת ונצחה פאריסאי מו' כה, היא אחד מטיכסי היעציון עם בפאריס, יש לו כמה איל' מים טיפוי, שהמפורסם ביותר מהם היא האבסטר המיוזיק' היל המפורסם יעצי מני הבור' בריס.

לעלות על במת א.ב.ס. אינו רק עסק טוב לאמן, והו גם כבוד והוקרה, כן הוא הדבר במה ישיב היגנה, אבל לעלות על במת א.ב.ס. בתחילת העונה, היינו בחודש וצבער ינואר - הרי זו זכות מיוחדת, ומכיוון שמהר עשרת המשתתפים מוד' גש במודעות שעל לוחות הפרי' ס'ם, ברחובות העיר, רק שם אחד או שניים בלבד, הרי ש' להיות האחד אי השני מתוך עשרת המשתתפים שישמם נד' חס, הוא שוב זכות, זכות נוספת וטוחנת, וכשהאמן זוכה להר' מעל בתבנית בה מופיעה גם הזמרת מספר ז', אדית פיאף, וכשהיא זוכה להיות לבדו נוכד בשמו המודעה יחד עם שמה של אדית פיאף, מתוך כל 10 ה'

מעריב, 21 בדצמבר 1951. אורי קיסרי מדווח מפריז על הופעתה של הזמרת אדית פיאף

מגרונה. קולה העצוב מכווץ את נפשותינו". קיסרי מצא שיש דבר משותף בין השחרחורת לאוסף הזרים מרחבי העולם הצופים בה. היא יוצרת סימפוזיה של צבעים, ריתמוס וצליל ומתחברת לקהל. השיא היה כשהיא עלתה לבמה, מלווה בחמישים רקדניות ושרה את "מלכת הג'אז". "היא כל כך פשוטה ונפלאה ולבבית ואתה מעריץ אותה השולטת בכל ההדר והזוהר הזה על הבמה..." אחרי המופע יצא קיסרי עם המעריצים לחכות לכוכבת ביציאת השחקנים, שם היא חילקה את תמונתה החתומה ונעלמה עם בעלה בלימוזינה ענקית.⁷⁰

אפילו: קיסרי חוזר לפריז בשליחות מעריב והארץ, 1952-1950

כמעט עשרים שנה עברו. אורי קיסרי הספיק למלא תפקידים בכירים בעיתון דאר היום, והקים ב-1937 את שבועונו **תשע בערב**, ששמו שונה להעולם הזה ב-1945. בשנות הארבעים הוא החל לעבוד במקביל

מיוחד.⁶⁷ פינה מיוחדת שמר קיסרי לביתן הארץ-ישראלי בתערוכה ולכואו של מאיר דיזנגוף לחנוכתו.⁶⁸ תיאור הביתן הארץ-ישראלי, שנבנה בסגנון קבר רחל בעזרתו של הסנאטור זוסטן גודאר ובכספי הברון רוטשילד, זכה לכתבה נפרדת.⁶⁹

הכוכבת שהעריץ בזמן שהותו בפריז הייתה השחקנית והזמרת שחורת העור ג'וזפין בייקר. לאחר שראה מופע שלה בקזינו דה פריז, המיוזיק-הול המהולל שברח' קלישי, הקדיש לה מאמר נלהב באמצע אוגוסט 1931 בשם "שחורה אני ונאווה". הוא סיפר שהכרטיסים למופע שלה אזלו. רח' קלישי המה אדם והכביש היה חסום למכוניות. קיסרי נפעם כשראה את ג'וזפין בייקר על הבמה. "כשהיא משחקת, שרה ורוקדת, מדברת, מביטה, אנו מרגישים כי יש בה באשה מוזרה זו אותו כח פלאי שבו לקחו ולוקחים אנשי הבמה את לבבות ההמונים. כשהיא מחוללת, כל אבריה רוטטים במין ריתמוס מיוחד, קלות, גמישות, חן. כשהיא מזמרת, מלנכוליה רווית אמת וכאב טבול בנדיבות עולים

ואת "ילדונת" ו"מריה הקטנה". אבל מה חשוב מה תשיר. העיקר שתשיר. היא שרה כמעט ללא ג'סטות. מתוך קמצנות ארוקה בג'סטות. אבל כשהיא מרימה את ידיה הצנומות והחיוורות, אתה מרגיש שלבך זו משמאל לימין... ולאשרך גם בחזרה.⁷⁵

אולם פריז המוצגת בעיתון מעריב היא רק חלק מהתמונה שהעביר קיסרי לקורא הישראלי. שכן באותם שנתיים ששהה בפריז, הוא לא הסתפק בעבודתו ככתב מעריב, ועבד במקביל עבור עורך הארץ גרשום שוקן כ"שליחו המיוחד של הארץ בפריז". בעוד שלמעריב סיפק קיסרי כתבות על חייו בתי הקפה ועולם הבידור של פריז, הרי שלקוראי הארץ הוא הציג את העולם הפוליטי-דיפלומטי של העיר מחד גיסא ואת העולם האינטלקטואלי מאידך גיסא, בין דצמבר 1950 לדצמבר 1952. כמו בן-יהודה, שבעים שנה קודם לכן, גם קיסרי הרבה לשהות בבניין הפרלמנט ותיאר את חבריו ופעילותו. הוא סייר בארמון האליזה ופגש את נשיא צרפת, ידווח על פתיחת מושב האו"ם בארמון שאינו שבגבעת הטרוקדרו.⁷⁶ במקביל עקב קיסרי עבור קוראי הארץ אחר חיי הספרות בעיר, דיווח על רשמים מהלווייתו של אנדרי ז'יד במארס 1951 והשיג ריאיון בלעדי מצולם עם ז'אן-פול סארטר בדצמבר 1952.⁷⁷ גם לאחר שובו לארץ בתחילת 1953, המשיך קיסרי להיות שגריר נאמן של פריז וכבר בקיץ אותה שנה הוא תקף מעל דפי הארץ את בנימין תמוז שהציג תמונה שלילית של פריז, ושר שיר הלל לעיר ולתושביה.⁷⁸

סיכום

פריז תפסה מקום מרכזי בתודעת היישוב החדש בארץ ישראל מסוף המאה התשע-עשרה. בירת התרבות היוצרת מוצרי ספרות ואומנות, מרכז המוזיאונים והסלונים, בירת המדע והטכנולוגיה, האוניברסיטאות והאקדמיות, בירת הקפיטליזם, מרכז חנויות הכל-בו, בירת תרבות הצריכה, וגם מרכז ייצור האידיאולוגיה הרפובליקנית והדמוקרטית מחד גיסא והלאומית מאידך גיסא. כל המאפיינים האלה היו למודל הרצוי של החברה האזרחית הארץ-ישראלית והביאו לכך שעיר זו הייתה לעיר המועדפת בסיקור בעיתונות הבורגנית שייצגה את המעמד הבינוני הארץ-ישראלי.

אליעזר בן-יהודה היה הכתב הראשון שכנה את מודל העיר הרצויה, אף על פי שהעיתון שבו עבד, **חבצלת**, עדיין לא הגדיר באותן שנים את זהותו. כשבן-יהודה הגיע ב-1878 לפריז, היא עדיין לא התאוששה ממלחמת האזרחים הקשה ומהקומונה הפריזאית שהקיז את דמה שבע שנים קודם לכן. אבל כתבותיו שיקפו את הרצון לראות את המחנה החילוני-דמוקרטי-קפיטליסטי מנצח. הוא ניסה, בעזרת תיאור הזירה הפוליטית והתקשורתית של העיר, להקנות לקוראיו את חשיבות ניצחון המחנה האנטי-קלריקלי, את גדולתה של עיר רפובליקנית-צרכנית-חילונית ואת הרצון להקים מודל דומה בארץ ישראל.

בן-יהודה העמיד את פריז במרכז עיתונו החדש **הצבי**, לאחר שקהל קוראיו היה למקומי באמצע שנות התשעים. הוא העסיק את לודוויג כרי שידווח על משפט דרייפוס והשפעותיו על המתרחש בעיר מפני שמשפט זה נתפס לגביו כחלק מהמאבק על דמותה של

בעיתון הבוקר הארץ, ובעיתון הצהריים ידיעות אחרונות, ובפברואר 1948 פרש עם עורך העיתון, עזריאל קרליבך, והשתתף בהקמת העיתון המתחרה, **מעריב**. בסוף שנת 1950 מכר קיסרי את שבוענו העולם הזה לאורי אבנרי ולשלום כהן ויצא לתקופה נוספת, אולי האחרונה, לפריז, הפעם ככתב מעריב. עזריאל קרליבך, עורך מעריב, לא דמה לאיתמר בן אבי. הוא לא סבר שפריז היא בירת העולם ולא ביקש מקיסרי שלוש כתבות בשבוע. הוא הסתפק בכתבה אחת אבל מיקם אותה במוסף יום שישי המכובד, בסמוך למאמר יום שישי שלו עצמו, עליו נהג לחתום בשם "איפכא מסתברא".

בדצמבר 1950 מצא קיסרי עיר אחרת מזו שהכיר לפני המלחמה. ב-22 בדצמבר 1950 פרסם כתבה בשם "תקופת האנשים העצובים". הוא טען שהכיר את פריז 25 שנה קודם לכן והעיר איננה אותה עיר. "כמובן הסיינה מתחת לגשרים, הרציפים בערפל. הפרחים והפירות, המנומנטים ברחובות ובכיכרות, הפנסים המשתקפים בנהר או באספלט הרטוב והלח של הרחובות, האדריכלות הזו הספוגה מסורת יצירה. כמובן שכל זה שריר וקיים, אבל האנשים, שוב אינם אותם האנשים אשר ידעתי, אשר ידענו בפריז זו".⁷⁹ קיסרי התרשם ששבע שנים לאחר ששחררה מהכיבוש הנאצי העיר עדיין לא התאוששה. תושביה אומנם היו מנומסים, אבל איבדו את חדות החיים. הם היו פחות עליזים, אבדו להם אהבת החיים, הצחוק וההיתול. בקברטים המשיכו במסורת של יין ושמפניה, של הפזמון הקליל והדוקרני, של הנשים המגרות, אבל שוב לא היה זה אותו מצב רוח של אז. משהו נפגם, משהו התקלקל, אבד ואין להחזירו. עצבות ירדה עליהם. האנשים של 1950 היו יותר עצובים מאלה שקדמו להם.

לא ברור באם פריז הייתה עצובה או שקיסרי בן החמישים פלוס היה עייף ועצוב. הוא היה כבר בורגני מיושב ששתה קוקטיילים בלובי של מלון קריון המפואר שברחבת הקונקורד,⁸⁰ וליווה חברים לשרה התעופה אורלי, סיפר על הישראליים הגולים התוססים – חלפני הכספים, סוכני גדל"ן, נשים המחפשות שידוך עשיר וכאלה שהתחמקו משירות במלחמת העצמאות ומצאו מקלט נוח בפריז. כל אלה התרכזו ב"קפה דה-לה-פה" (Café de la Paix), שנקרא בפי הישראליים "קפה השלום".⁸¹ קיסרי היה עסוק בחיפוש אחר ישראלים או במפגש עם יהודים המתנכרים לישראל. הוא אומנם מצא מפלט מפריז העצובה בפסטיבל קאן, ופגש שם את אליל נעוריו הכמאי פודובקין, אבל לא הצליח לחלץ ממנו ריאיון עיתונאי.⁸²

אבל לא הכול היה אפור ועצוב. היו גם נקודות אור, אחת מהן הייתה אדית פיאף. בסוף דצמבר 1951 ביקר קיסרי במיזיק הול ABC שברחוב קלישי 16, בנייהו של מורין גולדין, שם הצליח לשחזר מעט את הימים היפים של פריז של שנות השלושים. "אני מתאר לעצמי", הוא כתב ב-21 בדצמבר 1951,

שאתם מכירים את אדית פיאף מהתקליטים שלה. ובכן אדית פיאף זאת בריה אין רבים כמותה. זהו סה"כ של גורל, הרגל, תהילה. כוח כזה דוחף אותה לצאת לפני הקהל. על הבמה היא מרגישה כאילו בחדרה הפרטי. יפה איננה אלגנטית אינה. שמץ אין בה מן הזוהר ומן הברק שבכוכבות. מהוליווד ועד פאריז. ואף על פי כן רובץ הקהל לרגליה ככלב נאמן וצייתן. והיא תשיר את "הטלגרמה" ואת "פאדס-פאדס", ואת "איובל" ואת "ההמנון לאהבה"

קיסרי חזר לארץ בתחילת 1953, לאחר שנתיים של עבודת סיקור מאומצת. בעקבותיו בא דור חדש של כתבים ישראלים כמו פיליפ בן (מעריב), ישעיהו בן-פורת (ידיעות אחרונות) ועמוס קינן (העולם הזה). דרך עיניהם של דור חדש זה של כתבים לבשה פריז חיוניות חדשה. הם הציגו לפני הקורא הישראלי עיר פורחת ומתפתחת, שופעת "סקופים" פוליטיים, גירויים אינטלקטואליים וחידושים אופנתיים, עיר שהמשיכה לשמש משאת נפש ומקור לחיקוי כמרכז תרבותי, אומנותי וצרכני חשוב לחברה הישראלית והסגפנית של שנות החמישים.

הערות

- * כל תמונות העיתונים לקוחות מתוך ארכיון עיתונות יהודית היסטורית (Jpress) של הספרייה הלאומית ואוניברסיטת תל אביב.
- 1 לסקירה נרחבת של פעילותו העיתונאית של בן-יהודה בשירות חבצלת בעריכת פרומקין, ראו: גדעון קרץ, "כי הלא תפארת היא לסופר עברי לחקות מעשי סופרי אירופה": אליעזר בן-יהודה ו'המודל הצרפתי' של העיתונות, בתוך: הנ"ל, חדשות וקורות הימים: מחקרים בתולדות העיתונות והתקשורת העברית והיהודית, ירושלים ותל-אביב, הספרייה הציונית ואוניברסיטת תל-אביב, 2013, עמ' 111-117 (להלן: קרץ, "כי הלא תפארת היא"; קרץ, חדשות וקורות הימים). ראו גם יוסף לנג, "מאת כתבינו המדיני בצרפת: מאמריו המדיניים הראשונים של א' בן-יהודה 'בחבצלת'", קשר, 12 (1992), עמ' 69-75. על בן-יהודה בפריז, ראו: הנ"ל, דבר עברית: חיי אליעזר בן יהודה, ירושלים: יד בן-צבי, 2008, כרך א, עמ' 11-36 (להלן: לנג, דבר עברית).
 - 2 בן-יהודה, "מכתב מצרפת-ב", חבצלת, 11.9.1879.
 - 3 הנ"ל, "צרפת", שם, 8.8.1879.
 - 4 הנ"ל, "מכתבים מצרפת-ג", שם, 30.9.1879.
 - 5 שם.
 - 6 ראו, קרץ, "כי הלא תפארת היא", עמ' 111.
 - 7 שם.
 - 8 בן-יהודה, "מכתבים מצרפת: ד", חבצלת, 17.10.1879.
 - 9 שם.
 - 10 בן-יהודה, "מכתבים מצרפת-ח", חבצלת, 9.1.1880.
 - 11 על עלייתו של בן-יהודה לארץ והקמת הצבי, ראו: יוסף לנג, דבר עברית, שם, עמ' 45-37, 99-79.
 - 12 הפרשה החלה באוקטובר 1894 והגיעה לתקשורת במהלך נובמבר-דצמבר אותה שנה. עיתון הצבי היה סגור כל שנת 1894 על רקע האשמתו של בן-יהודה בהסתה למרד, כך שסיקור פרשת דרייפוס בעיתון החל רק ב-18 בינואר 1895. ראו: עוזי אלידע, העולם בצהוב: לידת עיתונות ההמון הארץ-ישראלית (מ"ה הצבי" ל"האור", 1884-1914), תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, 2015, עמ' 32-33, 35-38.
 - 13 ראו על כיסוי הפרשה בראשיתה, גדעון קרץ, "ראשיתה של פרשת דרייפוס בעיתונות העברית והיהודית באירופה: קריאה אידאולוגית", בתוך: הנ"ל, חדשות וקורות הימים, שם, עמ' 132-154.
 - 14 ראו: "משפט קצין הצבא דרייפוס", הצבי, 18.1.1895, וראו גם סדרת כתבות בהצבי בתאריכים 25 בינואר, 1, 8 ו-15 בפברואר 1895.
 - 15 לודוויג הרבה לדווח בכתבותיו מפריז לעיתון המליץ על התעמולה האנטישמית באמצעות עיתונות, מפמלטים וקריקטורות ברחובות העיר. ראו: אברהם לודוויג, "עזרת סופרים – מכתבים מפריז", המליץ, 19.4.1896, וראה גם כתבה בשני חלקים באותו נושא: הנ"ל, "עזרת סופרים: מכתבים מפריז", המליץ, 31.7.1896, 2.8.1896.
 - 16 הנ"ל, "שיחות יושב פריז", הצבי, 12.1.1897.
 - 17 הנ"ל, "מעשה דרייפוס", שם, 14, 21.1.1898. ראו כתבות נוספות של לודוויג:

העיר החילונית-דמוקרטית-צרכנית, כנגד הגזענות והקלריקליזם והאנטי-קפיטליזם.

אבל לעיר יש קצב משלה. העיר איננה קדושה, היא זירת מאבק בין כוחות של בנייה ושל הרס, וכתבותיהם של אוסוביזקי וזרקי לפני מלחמת העולם הבהירו עד כמה העיר עדיין שברירית, על רקע גלי הפשיעה והקושי להתמודד עם איתני הטבע. אולם עורכי "הצבי" האמינו במסר שעבר בכתבותיו של סלושץ. המסר של תערוכת 1900, של ניצחון התבונה האנושית על הרוע, של ניצחון המדע והטכנולוגיה על דחיית "האחר", הגזענות והאנטישמיות. לכן, למרות מורכבותה של פריז, חוסר השוויון שבה, השתוללות האנטישמיות והאסונות המתמידים שאליהם היא חשופה, בתקופה ה"בל אפוק" (Belle-Epoque) שלפני מלחמת העולם הראשונה, היא שימשה מודל לקורא הארץ-ישראלי בכתבות שפורסמו בעיתונות בן-יהודה.

לאחר המלחמה העולמית השתנתה תמונת המצב. רעידת האדמה העולמית לא פסחה על העיר וניכרה בדיווחי המוקדמים של אורי קיסרי לעיתון דבר. אומנם דובר בעיתון סוציאליסטי ולא בורגני, אבל על רקע המשבר הכלכלי של תחילת שנות העשרים לא מפליאה נקודת המבט הביקורתית של קיסרי, שחשף מה שפריז הבורגנית ניסתה להסתיר: העוני, הבדלי המעמדות, התסיסה המהפכנית, האסיפות וההפגנות הפוליטיות והאופטימיזם של מפלגות השמאל בהצלחת המהפכה לשנות המצב.

המעבר של קיסרי לדאר היום הבורגני, ממשיכו של הצבי מבית היוצר של משפחת בן-יהודה, שינה את נקודת מבטו על העיר. קיסרי של שנות השלושים היה אדם אחר. הוא היה לבורגני, ולכן כתבותיו התרכזו בקברטים ובמסעדות, בראיונות ספקטקולרים עם פוליטיקאים, סופרים וציירים ידועי שם. הוא ניסה להרשים את הקוראים בתיאורי שכיות החמדה של בתיהם המפוארים ולהעביר את תשומת הלב מתיאור מאבקים מעמדיים לתיאור הקשר שבין פריז לתנועה הלאומית הציונית. פריז של שנות השלושים הזכירה בתיאוריו של קיסרי את פריז של ה"בל אפוק": מקום ספקטקולרי, מרכז המדע, הטכנולוגיה, התרבות, הפוליטיקה, הגסטרונומיה. מודל החברה הרצויה הבורגנית שאיננה מושלמת, שיש בה כאב וסבל, חוסר שוויון, עוני ורעב, אבל היא הדבר הטוב ביותר שאפשר להגן עליו במסגרת האפשרויות הקיימות. בדאר היום שר קיסרי שיר הלל לערכים ולדרך החיים של החברה הבורגנית הקפיטליסטית, וקרא לבורגנות הארץ-ישראלית לא ללכת כסומא אחרי המודל האנגלו-סקסי, אלא להישאר נאמן למודל הפרנקופוני.

קיסרי נותר נאמן למודל הבורגני הפרנקופוני כל חייו, גם עשרים שנה מאוחר יותר, כשיצא לאחר מלחמת העצמאות לשמש ככתב מעריב והארץ בפריז. הוא אומנם ביכה את האווירה שהשתנתה, את העיר שאיבדה כביכול את שמחת החיים שלה, אולם נראה שיותר משהעיר הייתה במשבר, קיסרי עצמו היה במשבר וחיפש בשנות החמישים את פריז של שנות השלושים. אבל גם דרך כתבותיו הפוליטיות מעיתון הארץ הצטיירה פריז של תחילת שנות החמישים כעיר רבת קסם, מסתורין ותככים פוליטיים לרוב.

- 50 הנ"ל, "אצל האנרכיסטים", שם, 2.8.1926.
- 51 הנ"ל, "ישה חפץ באופרה של פריז", שם, 25.6.1926.
- 52 הנ"ל, "אנשים ומעשים – במסעדה של דיפון", שם, 19.1.1927. הכתבה פורסמה לאחר שובו של קיסרי לארץ.
- 53 קיסרי, זיכרונות ליום מחר, עמ' 36-42. קיסרי פרסם בהארץ כתבות בין מארס לספטמבר 1927, ובין היתר גם את הטור "מסכות ופרצופים". ראו לדוגמה, אורי קיסרי, "מסכות ופרצופים", הארץ, 28.3.1927. בטור זה דן קיסרי בן היתר בנאומו של פואנקרה בפרלמנט הצרפתי ומגנה בחריפות את הפאשיזם האיטלקי. בטור אחר של "מסכות ופרצופים" חוזר קיסרי ומשחזר את רצח פטלורה בידי שוורצבארד בפריז, אורי קיסרי, "מסכות ופרצופים", שם, 18.3.1927. קיסרי הרבה לפרסם זיכרונות מפריז, ראה, אורי קיסרי, "זיכרון", שם, 13.5.1927.
- 54 על כניסתו של קיסרי לעבודה בדאר היום ונסיעתו לפריז ב־1931, ראו שם, עמ' 94-98.
- 55 אורי קיסרי, "המעצמה הרביעית לפני כס המשפט", הבוקר, 8.2.1939.
- 56 הנ"ל, "הימים והלילות בפריז: מונטרפנס בשעה שלוש בלילה", דאר היום, 1.5.1931.
- 57 "עיתונאי עברי אצל מדינאי צרפתי – מה אמר לי ז'וסטר גודאר, וזיר לשעבר, חבר סנאט כיום מאת סופרינו המיוחד בפריז אורי קיסרי", דאר היום, 20.3.1931.
- 58 קיסרי, זיכרונות ליום מחר, שם, עמ' 99-101.
- 59 הנ"ל, "ראיון אצל מדינאי מזהיר: מה אמר ומה לא אמר אנרי דה זובנל", דאר היום, 21.5.1931.
- 60 הנ"ל, "דאר-היום אצל סופר אמריקאי גדול", שם, 29.4.1931.
- 61 הנ"ל, "כשרוחו של מאקס נורדוי מרחפת אצל מאקסה נורדוי", שם, 13.5.1931.
- 62 ראו כתבות של אורי קיסרי מפריז על העלאת המחזה. הנ"ל, "הימים והלילות בפריז", שם, 9.3.1931, ובאותו מדור גם כתבה מ־31.3.1931.
- 63 הנ"ל, "כיכד ראיתי ושמעתי את דרייפוס?", שם, 29.3.1931.
- 64 הנ"ל, "הימים והלילות בפריז: שארלי שאפלין...", שם, 13.4.1931.
- 65 הנ"ל, "הימים והלילות בפריז: צרפת וגרמניה בשדה הכדורגל", שם, 7.4.1931.
- 66 הנ"ל, "הפתיחה החגיגית של תערוכת פריז: קסם הביתנים – מחזות אלף לילה ולילה", שם, 20.5.1931.
- 67 הנ"ל, "משוט בתערוכה הקולנועית: פלאי קריית האינפורמציה", שם, 8.6.1931. ראו גם המשך סיור בבניין האינפורמציה וסיור בביתן סיטראון בתערוכה, "משוט בתערוכה הקולנועית", שם, 25.6.1931.
- 68 הנ"ל, "הייד דיונגוף: מריעים יהודי פריז", שם, 7.6.1931.
- 69 הנ"ל, "יומה של ארץ-ישראל בפריז", שם, 17.6.1931.
- 70 הנ"ל, "שחורה אני ונאווה – הרהורים והרגשות נוכח ג'וזפין באקער", שם, 17.8.1931.
- 71 הנ"ל, "תקופת האנשים העצובים", מעריב, 22.12.1950.
- 72 הנ"ל, "אילולא היה לו למזרח-מערב...", שם, 21.9.1951.
- 73 הנ"ל, "ישי כאן גם ישראלים כאלה", שם, 12.1.1951.
- 74 הנ"ל, "פרודוקצין משוחח על ערכי אמנות", שם, 26.4.1951.
- 75 הנ"ל, "פולד כובש את פריס: בא.ב.ס. – אצל מיטי גולדין בחברת אדית פיאף", שם, 21.12.1951.
- 76 אורי קיסרי, "פתיחת הפרלמנט הצרפתי", הארץ, 20.7.1951, "במחיצתו של נשיא צרפת", שם, 4.6.1951, "חזיתות, אגפים ותווה במרחב האר"ם", שם, 29.11.1951.
- 77 "אורי קיסרי, "לשון הטוב ולשון הרע: אחרי ארונו של אנדרי ז'יד", שם, 9.3.1951, "ז'אן-פול סארטר לקוראי הארץ", שם, 5.12.1952.
- 78 אורי קיסרי, "עצות ידידותיות לישראלי ההולך לפריס", שם, 31.7.1953, "עצות ידידותיות לישראלי ההולך לפריס, ב", שם, 7.8.1953.
- "מעשה דרייפוס" ו"אמיל זולא", שם, 15, 28.1.1898, וראו גם יוסף לנג, "תגובת הישוב בארץ-ישראל על פרשת דרייפוס וביטויין בעיתוני התקופה", קשר, 37 (2008), עמ' 39-55.
- 18 אברהם לודיפיל, "משפט זולא", הצבי, 18, 18.2.1898.
- 19 הנ"ל, "משפט זולא", שם, 25.2.1898; הנ"ל, "אמיל זולא אחרי פסק הדין", שם, 4.3.1898.
- 20 "חדש בירושלים: ידיעות מכל קצוי ארץ בו ביום", שם, 18.3.1998.
- 21 אברהם לודיפול, "לחנות בית מוליר", שם, 3.1.1901.
- 22 אשר אוסוביצקי (תלמיד חוכמת הרפואה), "פריז", השקפה, 12.2.1897.
- 23 הנ"ל, "פריז", הצבי, 26.3.1897.
- 24 שם.
- 25 הנ"ל, "פריז", שם, 21.5.1897.
- 26 הנ"ל, "פריז", שם, 19.5.1897, "פריז", שם, 21.5.1897.
- 27 חמדה בני-הודה, "פרופ' דוקטור נחום סלושץ ליובלו הששים", דאר היום, 3.2.1933.
- 28 נחום סלושץ, אמיל זולא: חייו, ספריו ודעותיו, וורשא, תושיה, תר"ס.
- 29 הנ"ל, "שיחה עם אמיל זולא", הצבי, 19.1.1900.
- 30 הנ"ל, "שיחה עם אמיל זולא", שם, 19.1.1900.
- 31 הנ"ל, "שיחה שניה עם אמיל זולא", שם, 26.4.1900.
- 32 על הראיונות בהרחבה, ראו, עוזי אלידע, "אמיל זולא מתראיין לעיתון הצבי של אליעזר בן-יהודה", קשר, 46 (2014), עמ' 30-38.
- 33 נחום סלושץ, "מות אמיל זולא", השקפה, 31.10.1902.
- 34 העיתונות הארץ-ישראלית לא גילתה עניין בתערוכה העולמית הקודמת שהתקיימה ב־1889 ובמהלכה נחנך מגדל אייפל, אולם העיתונות העברית באירופה סיקרה אירוע זה בהרחבה. ראו, גרעון קץ, "מגדל עפל' והתערוכה הגדולה בפאריז", בתוך: הנ"ל, "חברות וקורות הימים", עמ' 118-131.
- 35 נ"ס, "מכתבים מפריז – התערוכה הכללית", הצבי, 26.4.1900.
- 36 נחום סלושץ, "חנות התערוכה", שם, 26.4.1900.
- 37 הנ"ל, "התערוכה", שם, 10.5.1900.
- 38 הנ"ל, "אות כבוד זהב ליינות ראשון-לציון בתערוכת פריז של 1900", שם, 24.8.1900.
- 39 הנ"ל, "התערוכה", שם, 7.9.1900.
- 40 פנטומס הייתה סדרת סרטי ראינוע עלילתיים בת חמישה חלקים שביים לואי פויארד (Louis Feuillade) בשנים 1913-1914. הסדרה עסקה במעשי פשע של האפשים וצולמה ברובה באתרים בפריז. גם סדרת המשך, הוומפירים, בוימה בידי לואי פויארד וצולמה בפריז ב־1915. היא מנתה עשרה פרקים שהוקרנו אחת לשבוע בבתי הראינוע. הסדרה סיפרה גם היא סיפורים מצמררים על עלילות האפשים בפריז.
- 41 מ' זרק, "מכתבים מפריז", הצבי, 3.2.1910.
- 42 הנ"ל, "ירכתון: מונציה הפריזאית", שם, 8.2.1910.
- 43 הנ"ל, "שטף המים בפריז", שם, 6.2.1910; הנ"ל, "שטף המים בפריז", שם, 8.2.1910.
- 44 הנ"ל, "מכתב מפריז", שם, 11-2-1910.
- 45 ראו, עוזי אלידע, "עיונות תקשורתיים בין ילדים למהגרים בחברה הארץ-ישראלית, 1904-1931", קשר, 49 (2017), עמ' 42.
- 46 אורי קיסרוב, "קיצו של פטלורה", דבר, 14.6.1926.
- 47 אורי קיסרי, זיכרונות ליום מחר: עתים, עיתונים, אנשים, תל-אביב: עם עובד, 1975, עמ' 34 (להלן: קיסרי, זיכרונות ליום מחר).
- 48 שם, עמ' 34-36.
- 49 אורי קיסרי, "אחרי מיטתו של זר", דבר, 26.11.1926.